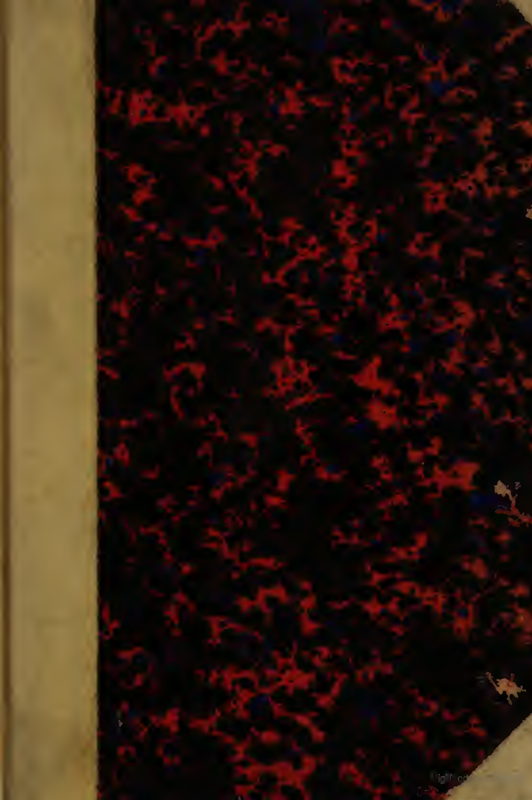

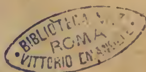

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
17 A
2

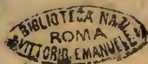
GEORGII AGRICOLAE

DE PESTE LIBRI TRES.

ANNO M D LIIII.

PRAECLARO ET DOCTO VIRO, D. HIERONYMO Kiſuuettero, utriuſq; Iuris doctori, & Illuſtriſsimi Saxonum Ducis, & Electoris Auguſti Cancellario, Georgius Agricola S. D.

VM mortales, uir præclare, permultis morborum generibus affligantur, peſte nullũ eſt grauius & perniciosius. nam acerbiſsimos commouet dolores, & breui temporis ſpacio, quo uulgatur, exercitus prælian tis inſtar ſtrages horribiles facit. ſed prælijs decertantes in interitum uoluntarium ruunt: aliquo peſtis genere conflictati contra uolũtatem dolorum cruciatu pereunt. quare illis à

Deo meliorem mentem debemus optare, hos medicina, quoad fieri poteſt,ad ſalutẽ reducere:uel,ſi non dum in unum aliquem peſtilentem morbũ delapſi ſunt,integros,quod ſatius eſt, incolumesq́; ſeruare. tria uerò peſtilentiæ genera eſſe,ex ueterum Græcorũ ſcriptis intelligimus. duo cognouit Hippocrates Cous in arte medica in primis clarus & nobilis:tertium etiam Galenus Pergamenus longè medicis omnibus doctrina præſtans, & Auenzoar, natione quidem Maurus,ſed Arabicis literis eruditus.Ipſe quater peſti primi generis interfui,bis medici munere functus ægris per eos,qui manu medẽtur, medicinam adhibui.ter quoq; ſuperioribus annis ſecundi generis peſtilentię calamitatibus remedia inueni.ſed fames, quanquam bis meis

tempo-

temporibus in his Germaniæ regionibus fuit,& iccirco plebs ex malis cibis aſſumptis in morbos incidit, tamen eò progreſſa non eſt,ut peſtilẽtiam excitaret: multoq́; minus inopia ſalubris potionis,quod aqua uel optima, etiamſi uinum aut ceruiſia interdum uulgo deſit,noſtræ regiones abundent.In his autem uitæ periculis uerſatus quædam animaduerti:aliqua ſcriptores Arabici & recentiores tam Itali quàm cęteri notarũt. ſed ante eos multa Hippocrates obſeruauit in uſu medendi & ægrotorum tractatione:nonnulla Rufus Epheſius annotauit:plura Galenus ratiõe & uia docuit.quibus omnibus, ſed potiſsimùm Hippocratis & Galeni ſcriptis, ingenuè fateor, fretus his tribus libris trium peſtis generũ ortus,naturas,cauſas,curatiões ſum

persecutus.qui propterea in tuo nomine apparent,quòd Georgius Cōmerstadius socer tuus, uir prudens & grauis, pro suo studio,quod semper in me habuit, multa magnaq́; beneficia in me contulerit: & tu compluribus rebus significaueris,te bonas artes magni facere,atq; mihi esse amicum. Vale,Kempnicij Hermundurorum siue Misenorum VII. Cal. Mart.Anno salutis humanæ

M. D. LIIII.

GEORGII AGRICOLAE DE PESTE LIBER PRIMUS.

DE lue illa grauissima & uiolentissima, quę spacio temporis nō ita longo plurimis, aut certe multis, hominibus necem affert, dicturo conuenit considerare quibus nominibus appellet: qualis sit morbus: quibus de causis oriri soleat: quàm his ipsis uaria et multiplex sit: quibus notis causarum, alia ab alia secerni possit: quid uniuersis eius luis generibus sit commune: quid singulis proprium, quo ipso unū ab alio differat: quos potissimum aer pestilens suo ueneno inficiat: quos pestifer sua intemperie lædat: qui perniciosum succum ex corruptis cibis uel potionibus assumptis colligant: quibus modis ab his malis nobis cauere possimus: quæ res indicio sint aliquem ijsdem esse affectum: quę bona in quaq; peste correptis signa sint, quę mala: quę medicamenta ad eos ipsos morti-

feros morbos dare oporteat. Itaqꝫ iſta lues à Latinis ſcriptoribus peſtis & peſtilẽtia nominatur, à Lucretio poeta etiã peſtilitas: à Grecis uerò λοιμός. Nemo autẽ dubitare poteſt, quin peſtis ex aere peſtilente uel ex eiuſdem diuturna intemperie orta morbus ſit communis, qui uidet eam uno eodemqꝫ tempore inuadere in homines ineũtis ætatis, medię, extremę, tam muliebris quàm uirilis ſexus: tã eos, qui aquam bibunt, quàm qui uinum, uel ceruiſiam, uel aliam potionem inebriantem: tam eos qui ſecundariũ panẽ edunt, quàm qui primarium ex quocunqꝫ genere frumẽti: tam eos, qui carne & piſce cęteriſqꝫ exquiſitis & opiparè apparatis ueſcũtur, quàm qui lacte, caſeo, legumine, alijſqꝫ uulgaribus: tam eos qui otioſam ætatem ſine ullo labore traducũt, quàm qui aſſiduè in operoſa aliqua arte uerſantur. Sed cũ morborum communiũ, quorum omnium ſicuti cauſa, item ortus cõmunis eſt, duo genera ſint, alterum alicuius regionis proprium, alterum ei cũ alijs regionibus commune, ſeu plures regiones eodem tẽpore affligat, ſeu aliã alio,

peſtis

pestis in posteriore genere numeratur. Illud uerò Greci uocāt ἔνδημον & ἐπιχώριον, Latinis indigenam & patrium dicere licebit. quod genus elephantiosis est, Aegyptijs quodammodo propria: podagra Atticis: semitertiana Romanis: duo morbi Arabię, quorum alter ex ore, quod uitiat, apud Gręcos nomē inuenit, alter ex cruribus, quę infestat: gutturis tumor Alpinis quibusdam gentibus, quo qui laborant gutturosi dicuntur. nō quòd hi atque omnes alij morbi alicuius regionis proprij in cęteris regionibus & oppidis non nascantur, sed quòd in illis frequētes ob omnibus communem uel loci naturam, uel aquam, uel aerem, uel uiuendi cōsuetudinem. nam etiam gutturosi in alijs locis quàm Alpibus similibus ue reperiuntur: quanquàm perpauci. alterū morborum communiū genus Gręci ἐπίδημον & ἐπιδήμιον appellant, Latini communi nomine luem. sed cui uerbū è uerbo exprimere libuerit, ei popularem uel uulgarē licebit nominare. huius generis duę species sunt: altera commune nomē retinet, quae mitis paucos ex multis interimere

 solet,

solet, & quidem plerunque serius: magis enim in lõgos quàm perniciosos morbos euadit. qualem in Thaso ex aeris intẽperie frigida & humida ortã Hippocrates describit. altera pestis uocatur, quę dira semper plurimos celerius necat, aut certe multos. uerũ neque luis neque pestis etiã nomen cuidam morbo certo est impositum: sed quicunque in una uel pluribus regionibus in cõplures homines inuadit, lues appellatur: cui hoc præterea peculiare est, plurimos, aut multos, ut dixi, pẽrimere, pestis. cùm autẽ de morbis pestilentibus compertum habeamus, omnes esse febriles, eius uocabuli uis ita definitẽ â nobis. pestis est lues febrilis, diris malis, quę simul cum ea incidunt, infesta, contagiosa, plurimis hominibus, aut certe multis uno eodemque tẽpore perniciosa. Qualis morbus sit pestis, definitione explicaui, nunc quibus de causis oriatur dicam. Theologi deum, cui non uniusmodi pœnas scelerum merito pendimus, causam pestis esse dicũt: astrologi quosdam siderum positus. contra horum opinionẽ mihi non libet pugnare, contra illorũ piam senten-

ſententiam nemini Chriſtiano licere puto. nec uero medici neceſſe habent iſto modo cauſam peſtis altius & à capite repetere: quippe qui, quòd philoſophię alumni ſint, ea perſequi debẽt, quę uel ſenſu percipi, uel mente comprehẽdi, uel ex ſenſu perceptis aut mente comprehenſis intelligi & demonſtrari poſſunt. Itaq;, ut euidentes cauſas perſequar, peſtis ſępius oritur ex aere graui & peſtilente, minus ſæpe ex diuturna aeris intẽperie, rarius ex malis cibis & potionibus, quę gignũt corporis ſuccos ad putreſcendum aptos, & febrim, cùm exigua quędam occaſio ab aere, qui nobis offunditur, oblata fuerit. Verum aer peſtilẽs efficitur aut ex putridis exhalationibus, ſiue cadauera hominum aliarum ue animantium putredinem expirent, ſiue cœnoſi & inſidentes quidam lacus uel ſtagna uel paludes, ſiue uiſcera terræ: aut ex tetris & mortiferis ſpiritibus, quos Charonee ſcrobes exhalant, ſi quando plures, quàm conſueuerunt, effuderint: & quidem putridas. Putreſcunt autem & ſanie diffluunt cadauera humana in primis extraneo ſolis calo-

ri exposita. quod fieri solet cùm uel prælio commisso acerui militum insepulti iacēt in campis: uel multitudo hominum, quæ per oppida agrosq; fame perijt, passim caret sepultura: uel multi, quos è naufragio fluctuum agitatio mortuos eiecit in litora, inhumati auibus & feris carniuoris laniandi relinquuntur. Primo modo cædes, quas Romulo regnãte Fidenates & Romani excursionibus in agros factis inter se fecerũt, in Latio pestis est cõsecuta: item strages, quas Turca anno à partu uirginis millesimo quingentesimo uicesimonono in Pãnonia superiore edidit: altero fame enectos & insepultos in Toringia millesimoquadringẽtesimo tricesimo quarto: tertio Caprasijs millesimo quingẽtesimo uicesimo quinto militum cadauera, quę me odoris fœditatē de litore depulerunt. ea Cæsariani, cũ regem Galliarum prælijs fregissent, in Ticinum iniecerant, is rapuerat in Padũ. qui rursus in mare, quod ipsa in litus eiecerat. istius modi putridis expirationibus aer infectus fuisse uideri potest, qui annò humanæ salutis cẽtesimo septuagesimo

ex Auidij Casij arcula aurea, in Apollinis templo, quod fuit in Seleucia Babyloniæ inuenta, erupit: cùm eam M. Antonini Veri miles, ut Iulius Capitolinus scribit, incideret: uel ex adyto, cùm id eiusdē milites, ut Marcellinus tradit, qui tamen fictum esse putat, reserarent atq; perscrutarentur rerum pretiosarum, quas sperabāt in ipso reperiri posse, gratia. nā istum spiritum haurientes peste cōflictati sunt. quæ primo in eius regionis habitatores inuasit: deinde in reliquos Asiæ, atq; illius etiam quę proprie sic uocatur: tum in Gręcos: postea in Romanos. in quorum regiones non tam cōtagio serpsit, quàm aer pestilens uentis perlatus fuit. Simili modo cadauera equorū, cum multi moriuntur in castris statiuis, igni non abolita putrescunt. unde Lucanus canit:
Corpora tū soluit tabes, & digerit artus.
Traxit iners cœlū fluidæ contagia pestis
Obscuram in nubem.
Piscium quoq; & bestiarū cadauera, quæ mare eijcit in litus, uel iuxta id in sicco relinquit, putrescūt. multa uerò eijcit cùm amnes terrā inundantes in ipsum serpentes,

tes, & in his dracones rapiunt, eosq; saliſe, quarum ſunt inſueti, necãt. id quod anno quingẽteſimo nonageſimo Oſtiæ accidit poſtquã Tiberis Romæ præter modum creuiſſet, atq; ſæuus extitiſſet. quæ aeris corruptio Romanis peſtem importauit. eadem piſcium cadauera mare eijcit, cùm loca ardẽtia, quę ſub eo ſunt, terrę motibus quaſſata exhalationes peſtilẽtes, aut flammas, ipſos interimentes euomunt. quod etiã in Auerno lacu Roberti regis Siciliæ temporibus uſuueniſſe, atq; piſces omnes, quos mortuos eiecit, nigros fuiſſe, & ſulfureum odorem reddidiſſe literis proditum eſt. multos autẽ piſces mare ſtatim morituros in ſicco relinquit, cùm uoragines, item terræ motibus factæ, undas ſorbẽt: aut cùm magnos ex alto egreſſos fluctus deſtituit. quomodo noſtra memoriã nõ longe à Grauiſcis balena in littore Thuſco putrefacta teterrimo odore tam ualide aerem corrupit, ut in eius accolas pẽſtilẽtia ingrueret. quin etiam in calidis regionibus piſcium & reliquarum fluuiatilium beſtiarum cadauera, quæ amnibus decreſcentibus remãſerunt

runt in limosis campis, putrescunt: ut cũ quondam Nilus suo more crescẽs in planiciem excurrisset, eamq; diutius, quàm soleret, inundasset, plures animãtes ex ea cùm terra permista istius cæli calorẽ procreasse memoriæ proditum est. quæ, postea quàm decrescens ipsas destituisset in limo, mortuę sunt, earumq; cadauera putrefacta aerem sua putredine infecerunt, unde pestis repente Aegypto exorta, ut etiam Germanię anno milesimo centesimo uicesimo quinto ex piscibus uerno tepore & æstiuo calore putrefactis. eos uero maximum hiemis frigus, quo aquæ piscinarum prorsus conglaciarunt, examimauit. sed idem frigus non paucos homines & bestias gradientes, serpẽtes, uolucres interemit. Putrescunt quoq; locustarum cadauera, cum innumerabilis earum uis regionum herbis, leguminibus, segetibus, fruticibus, arboribus longe lateq; uastatis tandem ob pabuli tenuitatẽ uel frigus nocturnũ aliam ue causam cõmoritur. id in Africa P. Plautio Hipsæo & M. Fuluio Flacco Coss. accidit: quod plures scriptores literis mandarunt. etenim

nim maxima earum uis, cùm arborum etiam cortices consumpsisset, uiolēto uentorum turbine perculsa depellitur ad mare. in quo submersa mox Africanis littoribus redditur. cuius aceerui postquā cōputruissent, adeò magnæ pestis causa fuerunt, ut in Numidia octingenta milia hominum letho perierūt: in maritimis prope Carthaginem & Vticam oris ducēta: Vticę iuniorum militū uiginti. idem anno salutis humanæ millesimo quadringētesimo septuagesimo octauo contigit Gallię, quam Itali Cisalpinā nominant. atq; pestis inde orta Italiam ferè totā afflixit. attamen hominibus magis perniciosæ sunt expirationes quas hominum corpora putrida exhalant, quàm quas aliarū animantium: ut etiam bubus boū, equis equorum. Sed humores insidentium lacuum & stagnorum & paludū, quòd effluuio careāt, æstiuo tempore solis ardore incalescentes stando putrescere solēt. ut Pontinarum paludum & lacus Salapini. tales autem pestilentiæ locorū quodāmodo propriæ sunt, quales in Aethiopia fuisse multas à Platone scriptum Eu-

sebius

ſebius Cæſarienſis autor eſt. eas uero infecti locis alijs importãt. At humor ſubterraneus, cum diutius in fibris, uenis, cauernis ſtat concluſus, nunquam non interiore terræ calore putreſcit, & halitus peſtilentes expirat. quomodo uerisimile eſt & ſolum Sardiniȩ multis peſtilens eſſe, maximè uerò peregrinis atq; aduenis: & Britaniæ gignere peſtem, quam ſudorem Anglicum nominamus, quæ peſtilentiæ quoq; locorum propriȩ ſunt. terrȩ etiam uiſcera putredine uitiãtur, cum in ſubterraneis lacubus piſces & aliȩ beſtiȩ cõputruerunt. has enim in maritimis locis è mari longius interdum penetrare in terræ receſſus declarauit fons qui terræmotu emergens magnam copiam oſtrearum & marinorũ piſcium effudit. qui receſſus, ſi quando fuerint obſtructi, beſtiæ intereunt & putreſcunt. quam putredinẽ terra motibus concuſſa exhalat, & peſtilentiam excitat. quoniam uerò Pandorã, quã ficta fabula Heſiodus poeta, & Sappho poetria memoriæ mandarunt, Ariſtophanes terrã eſſe putat, pyxis, ex qua, ut perhibent, morbi difficiles eruperũt,

ex istiusmodi aliqua pestilente & publica calamitate originem traxisse uideri potest: atq; inde Horatius, partim Græcos, partim populi Romani annales imitatus, cecinisse:

macies & noua febrium
Terris incubuit cohors.

Nam pestilētia, quæ Q. Seruilio Hala, & L. Genutio COSS. in Romanos inuasit, multos biennio tabe confecit. quibus uerò uitam non abstulit, macie sic torridos, ut ossa & pellis ferè toti essent, superstites reliquit. Sed Charoneæ scrobes similiter terræ motibus conquassatæ interdū plures, quàm consueuerūt, spiritus putridos & mortiferos effundunt.

tali spiramine Nesis
Emittit stygiū nebulosis aera saxis, (lāt.
Antraq; lethiferi rabiem Typhonis anhe

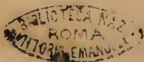
Atq; hæ etiam pestilentiæ locorum propriæ sunt. aliàs Charoneæ scrobes aerem pestilentem non faciunt, sed his animantibus, quę tales spiritus, propius ad spiracula accedentes, hauriunt, tantummodo lethales sunt. quam rem quarto libro De natura eorum, quæ effluunt ex terra, planius

nius explicaui. Ex his aũt omnibus illud perſpicuum eſt, elementa duo miſta, terram ſcilicet atq; aquam, & in eis genita, cum calor nõ naturalis accedit, putreſcere, ac putredinẽ cum aere cõmunicare, ſolumq; ignem eius eſſe prorſus expertem. Venti uerò ſpirãtes interdum aerẽ, quocũq; modo peſtilentẽ factum, à regione, in qua primo natus fuit, in alias regiones perferũt. ut quondam auſter ab Ægypto in Atticam primo regionẽ: dein ſubſolanus ab hac in Illyriam: tum rurſus ab hac in Venetias, ex quibus intelligimus, uerum non eſſe quod ſcripſit Plinius in hac re obſeruatum eſſe, à meridianis partibus ad occaſum ſolis peſtilentiam ſemper ire. nam auſter cum ab Ægypto, quę eſt in meridie ſita, flaret, in Attica, quæ, ſi eius ſedes cum illius ſitu comparatur, in ſeptentrionibus poſita eſt, peſtilentiam excitauit. quam ſubſolanus pertulit in Illyriam & Venetias, atque ſic ad occaſum. ex qua re ſatis perſpicuum eſt, cęteros uentos æquè ac auſtrum peſtilentiam excitare poſſe. uerùm in nobili illa peſte, quam hiſtorici & poetę perſequuti

ſunt, auſter, alioqui corporibus pręcipuē nociuus, eminuit. Sed crebrius peſtis, una aliqua regione ortæ, contagio per incautos peregrinos atq; aduenas longè late q; ſerpẽs per plures regiones, quarum aer non eſt peſtilens, uulgatur. ſicuti nũc uidemus euenisse. nam proximis ſuperioribus annis peſtis primum Rutenos adorta eſt. deinde in Liuones inuaſit, poſtea progreſſa Liteuanos & Boruſſos afflixit. mox in Pomeranos & Sarmatas graſſata eſt. tum Saxonum nationibus perniciem attulit. poſtea Hermunduris, quos Miſenos uocamus, & Toringis exitio fuit: nunc accolæ Rheni ea conflictantur. ut autem hęc in ſeptentrionibus orta primo proceſſit in occaſum, deinde in meridiem, ita anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo nono in Aſia, quæ eſt ad ortũ, nata triennij ſpacio per intermedias regiones penetrans ad occaſum progreſſa eſt uſq; ad Anglos Britaniã incolentes, paululũ ad ſeptentriones deflectẽs. Verũ peſtilentẽ aerem dicimus expirationibus putridis contaminatũ. quas Galenus modo item uocat exhalationes

pu-

putridas, quod reuera tales sint, eisq́ aerem inquinatũ esse dicit: modò putridã qualitatẽ, qua similiter aer contaminatus sit: modò putredinem, modò pestis semina, quod ex ipsis hæc oriatur, eaq́ in aere uersari ait: nũc uerò calorem putridum, quod exhalationes calidæ existant. quin ista putredo calida uenenũ calidum potest dici, quod non aliter ac alia quædam uenena calida calfaciat, putrefaciat, interimat. externa igitur illa putredo est effectrix huius pestis. eius enim calor putridus, spiritu in pulmonẽ ductus, & ex eo à corde, cum distenditur, attractus, si totus fertur in cordis corpus, id accendit & pestilentem febrim gignit, quam Græci ἑκτικὴν uocant. ea Latinum nomen nõ inuenit, nos posthac ipsam febrim ad habitũ perductam nominabimus: alijs per me licebit uel Græco nomine uti, uel aliud ei Latinum nomen imponere. sin ad humores deflectit, qui sunt in cordis uentriculis, in quos per uenam cauã influunt, eos putrefacit & accendit, atq́ pestilentem febrim putridam facit. utraq́ homines grauius & uehementius afflictantur: sed illa

tandem omnibus, hæc plurimis necē affert. quoniā uerò talis febris ad habitum perducta interdum primo die interimit, recentiores medici eam ex sua ui suaq; natura nō satis considerātes, & de sententia ueterū sine ulla ratione decedentes, uno die febrim, siue diariā, ut ipsi reddūt ἐφήμερον, esse putāt & nomināt. sed quo modo aliud quodq; uenenū, siue etiam spiritu in pulmonē ductum, siue per nares ad cerebrū sublatū, siue in corpus, quod morsum uel ictum sit, insertū, siue comesum, siue epotū, subito uita priuet, aliàs dicā: nunc primi generis pestem, ut institui, persequar. quæ ut his, qui ea laborant, ex putridis exhalationibus, spiritu in pulmonem ductis, orta est: ita ijdem halitum putridum respirant, quo proximus aer etiam purus cōtaminatur. quem cum hauserint astantes uel assidentes curantesq;, eadem ui morbi replentur. quo modo unus homo plures cōtagione ac pestifero odore conficit, sicut una ouis peste infecta reliquum inquinat gregem. nec uerò pestilentia correpti halitum putridū per asperam modò arteriam respirant, sed etiam

tiam per inuisibilia cutis foramina. quem potissimum uestes & lintea & culcitrę & stragula & puluini corripiũt. quibus eos, qui pòst utuntur, pestis cõtagione imbui & uexari, uulgus imperitũ quotidie cum maximo uitę periculo experitur. etenim, ubi incaluerunt, halitum, quem uestes & cæteræ res continent, per inuisibilia cutis foramina trahentes recipiunt: quanquã eum etiam partim aspera arteria haurire possunt. quæ cum respub. florentes prudenter prouideant, omnem id genus supellectilem, preciũ eius hæredibus persoluentes, comburunt: cum minus opulentæ, curant ut prius diligenter lauetur, quàm denuo in usu uersetur. Itaq; huius primi generis pestilentia est lues febrilis peracuta, grauissimis morbis & symptomatis maximè infesta: ualde contagiosa: uno eodemq; tempore perniciosa plurimis hominibus: orta ab aeris, exhalationib. infecti, putredine crebrius spiritu in pulmonẽ ducta, rarius per inuisibilia cutis foramina in corpus tracta. quæ extranea putredo si cordis corpus putrefacit, febrim, ut dixi, ad habitũ perductã creat:

ſi humores qui ſunt in eius uentriculis, putridam. quæ utrum ſit cõtinens, ita reddimus σύνοχον, an cõtinua, ita συνεχῆ, cum ex urinis, excrementis, uniuerſo corporis habitu, eiuſdem temperie, calore, pulſu, alijsq́, tum ex acceſſionibus poteſt intelligi. nam illa poſtquam ſemel acceſſit, cõtinenter inhæret, donec calor prorſus remittat: hæ quanquam aliquantum de calore diminuunt, tamen quædam reliquiæ remanẽt uſq; dum altera acceſſio fiat. deinde ſi continua eſt, utrum tertiana ſit, an quotidiana, an quartana, ex interuallo, quod inter acceſſiones eſt, percipitur. ſed iſtius generis peſtilens febris putrida ſæpius eſt continens uel ardens, ſic autem tertiana continua nominatur: rarius quotidiana uel quartana cõtinua.
Verùm morbi, qui cum hac peſte ſolent coniungi, ſunt uel inflammationes, plerunque glandularum, quod propter imbecillitatem humorum fluxionibus imprimis ſunt obnoxiæ: uel carbunculi item è corpore erumpẽtes: perrarò phrenitis aliá ue inflammatio interior, in faucibus aut uiſceribus recondita, uel carbun-

bunculus similiter abditus. etenim cum externa putredo cordis humores putrefacit, id ueneno uexatum ipsos per uenas exonerat uel in glãdulas quæ sub alis sunt, uel in cerebrum, uel in iecur. atq; cerebrum quidem satis uirium habens susceptum uirus deponit in glandulis, quæ sub auribus sunt, aut in ipsis ceruicibus positæ: carens uiribus eos expellere non potest: oriturq; in ipso uel eius membranis phrenitis. quæ inflammatio si primas cerebri partes occupauit, mens statim uanas imagines accipit: si mediam, eadem recte neq; res cogitatione complectitur, neq; ratiocinatur: si postremam, eandem multarum rerum obliuio capit. iecur uero ualidum ipsos depellit ad inguinum glandulas, in imbecillo nascitur inflammatio. at carbunculus fit cũ in omnibus corporis partibus, tum maxime in pectore, pustula nigra uel liuida uel pallida eminet rubore cincta. quæ cum saniem in se cõtinere uideatur, subtus est nigra. inflammatio minus sæpe oritur pura: nam uel rubor pallore mistus est, qui significat bilem flauã sanguini esse admistam:

uel nigrore, qui melancholicum humorem: uel albore, qui pituitã: quinetiã carbunculus, atræ bilis uetus, interdũ in inflammationis medio nascitur, ut duo sint diuersi tumores, uerum istius generis febris pestilens ad habitum perducta, nullos facit tumores: nec ullas putrida, cum æger tantas uires non habet ut putridum uenenum possit expellere. Symptomata autem sunt dolor capitis, & tumorum, uigilia, dementia, cordis angor, interior pectoris ardor, cibi fastidium, nausea, uomitus, singultus, animi defectio, tensio præcordiorum, sitis, ardor gutturis, linguæ scabrities & nigrities, animæ graueolentia, crebræ deiectiones, sanguinis è naribus profusio quæ symptomata & si febres etiam non pestilentes consequuntur, tamen tunc minus plerunq; grauia sunt, & raro tanta eorum uis in ipsis coaceruatur, quanta in pestilentibus solet coaceruari. capitis quidem dolorem cõmouent pestilentes, & febriles uapores ad caput sublati: sed maiorem dolorem inflãmatio tam interior quàm exterior, maximum carbũculis, ijdem uapores uigiliam

giliam & dementiam cōcitant: at cor angore conficit pestilens putredo, qua uel eius corpus infectũ est uel humores qui sunt in ipsius uentriculis, eiusdē putredinis ardor interiores pectoris partes urit, sed cibi fastidium creat uel calor febrilis, uel humor putridus in uentriculum infusus, etenim uterq; eius temperiem immutat. hic præterea, uel uapor, quem eius putredo expirat, quasi morsu quodam efficit dolorem, nauseam, uomitum, singultum, animi defectionem, at tensionē præcordiorum gignunt humores in uisceribus subiectis retēti: eamq; difficultas spirandi consequitur, uerùm calor febrilis, ut etiam uapor, quem interior putredo expirat, os inficiens sitũ facit: ijdem gutturis ardorem & linguæ scabritiem atq; nigritiem pariunt, animæ uero graueolentiam item interior putredo, sed crebras deiectiones putridi humores in intestina defluentes concitant: sanguinis è naribus profusionem, aut eius tenuitas, quam febris calor procreat, aut bilis. Hactenus de primo pestis genere: nunc dicam de causis euidentibus alterius, quæ Sitim

diuturna aeris intemperie oritur: ea tunc fit, cum aer anno fere toto fuerit propter pluuias & nebulas humidus, hieme maximam partem non frigidus, uere, ut solet, tepidus, æstate calidus: atq; ueti propemodum nulli spirauerint præter austrum: & ille quidem tã leniter, ut eius appulsus non sentiamus, interdum ipsum nubes ex meridie in septentriones pellere uideamus, qualem annum Hippocrates austrinum, pluuium, à uentis perpetuo silentem esse dicit, talis autem cœli status omnium grauissimus est & pestilentissimus: quippe qui sua humiditate corporis humores, quos cuiusq; natura uel uictus ratio gignit, auget, atq; calori non naturali copiosiorem materiam suppeditat: suo calore extraneo & non naturali humores putrefacit & incendit: sua tranquillitate putredinem amplificat, ab hoc statu quò alius quisq; non naturalis longius recesserit, eò minus est grauis & pestilens, quin plures non pestem, sed alios morbos populares gignunt: ut in libro De aeris statibus planius explicabo. annus autem fit pluuius, atq; ita status

aeris

aeris humidus, cum terra interius humida proprio calore, exterius aquis pluuijs aut inundationibus fluminum uel maris madida: alieno solis, concalefacta perpetuo multos halitus, hoc est exhalationes calidas & humidas expirat, à uentis uero silens, austrinus tamen, cum nusquam uapores, id est exhalationes calidas & siccas, prẹterquā in meridie paucos: etenim quia uenti halitus per aerem non dispergunt, status cœli fit, Plautino uerbo utar, imbricus & pluuius: uel, si non pluit, nubilus: quia nebulas ijdem uenti non dissipāt, nebulosus manet ac caliginosus: hẹc aeris intemperies, caliditatem & humiditatem etiam temperamenti adaugens, humores in corporibus humanis ingignit: quos mox putrefaciens febrim putridam creat: quæ iccirco pestilens dicitur, quod cū uno eodemq; tempore plurimos uehemēter affligat, multis necem afferat: qualem luem pestiferam Hippocrates in tertio libro De morbis popularibus describit: istiusmodi pẹstilētia Germani conflictati sunt anno octingentesimo primo; & iterum post annos uigintí

atq;

atq; etiam milesimo nonagesimo octauo: Itali uicesimo septimo supra millesimum quingentesimum: ter Hermunduri intra septem & uiginti annos. Itaque huius secundi generis pestilentia est lues febrilis, grauibus morbis & symptomatis infesta, etiam contagiosa, etsi minus quàm pestilentia primi generis, annuo temporis spacio perniciosa multis hominibus: orta ab interiore humorum putredine, quam diuturna aeris intemperies calida & humida corporis humores putrefaciens peperit, ea uero pestis multis modis uariat: nam si flaua bilis putrefacta defertur in iecur uel uentriculum, ardētem febrim excitat: si sanguine calefacto biliosus humor fertur in caput, phrenitidem gignit: si defluit in loca, quæ sunt ad fauces, tubercula: si in linguam, inflammationem: si in gingiuas, abscessus: quanquam hi etiam ex pituita fiūt, & ex eadem cum bile permista: sin ex corpore erumpit, erysipelas cum inflammatione, uel sacrum ignem: & quidem utrunq; tumorem cum febri uel antè uel pòst eā, sed atra bilis, quæ ex sanguine iam adu-
sto

ſto naſcitur, putrefacta ſi erumpit, carbuuculum gignit: uerum pituita putrefacta, ſi è capite deſtillat in pulmonem, ingignit tabem: ſi in os, aphthas: ſi in oculos, lippitudines: ſi in palpebras, eas ficorum inſtar facit turgidas, unde tumor nomen trahit: ſin in cutem, puſtulas magnas, quæ ſe tollunt à cute altius, creat: atq; etiam humiles: quales utræq; alia de cauſa maxime eueniunt in ætate puerili: hæq; tenuioris humoris, ille craſſioris fœtus ſunt: oritur præterea die plerũq; quarto uel ſeptimo in brachijs, femoribus pectore, dorſo. tertiũ puſtularũ genus uaris ſimile: quanquã ipſæ quoq; morbos uulgares inſequũtur, non tantum has peſtilentes febres, eas puſtulas alij propterea morſiunculas appellant, quòd pulicum, uel, ut Hippocrates, culicum morſibus aſſimiles ſint: alij lenticulas, quod, ut lenticulæ, plerunque rubeant: alij uariculas, quod, ut uari, ſint humiles: has quia ſanguis putridus & calefactus gignit, rubræ ſunt: quia tenuis, humiles: quia cutis laxa eſt, multæ: quia denſa, paucæ: quia uis expellendi putredine debilitata,

bilitata, ſub cute latentes uix apparent: quæ uero iſtius generis febris peſtilens nullas puſtulas aut alios tumores facit, plerunq; grauior eſt: horũ autem ægrotorum complures alui morbis urgentur: inteſtinorũ uidelicet leuitate, eorundem exulceratione, inteſtini recti dolore, itẽ ex ulcere nato: atq; hæc quidẽ inteſtinorum leuitas oritur ex uentriculi uirium, quæ cibos cõtinent, imbecillitate, quam peſtilens humor, in interius uẽtriculi tergus infartus parit: at eadẽ inteſtina acris & mordax humor bilioſus, qui putridus ex uiſceribus & uaſis confluit in aluum, corrodit & exulcerat: idem humor ſiue flaua bilis, ſiue atra fuerit, inteſtini recti dolorem facit: crebrius tamen in hoc peſtilente cœli ſtatu pituita ſalſa: atq; etiam in eodem non aliæ modò febres cõtinuæ oriuntur, ſed continentes quoq;, & cuiuſq; generis intermittentes: quotidianæ ſcilicet, tertianæ, quartanæ. Quod uero ad ſymptomata pertinet, qui hac ardente febri laborant, initio ſoporantur, quod talis cœli ſtatus caput humore pituitoſo repleuerit: angoribus cõficiuntur, quod

praui

praui humores os uentriculi mordeant: horroribus perfunduntur, quod excrementa acria per acceſſiones cutem inæqualiter turbent & concutiant: non ualde ſitiunt, quod humor pituitoſus ex capite deſtillet in gulã: uox uitiatur, quod idem humor defluat in guttur: non eſuriunt, quod idem deſtillet in uentriculum, & uim cibi appetentem debilitet: non multum delirant, quod idem partim in capite maneat cum bile permixtus: attamen qui eo carent propter bilem uigilijs cum dolore uexantur: hæc autem febris, ut ardens ſit, rarius acuta eſt, quod iſtius modi cœli ſtatus in corpore ingignat multum humorem ſero ſimilem: acceſſiones autem plerũq; paribus diebus fiunt, & ſub eas eadem de cauſa obliuioſi euadunt, & uox ſupprimitur, omniaq; membra ipſis non aliter ac reſolutis uidentur proiecta: extremi præterea pedes & manus frigidiores fiunt: & quidem tarde, nec tamen probe recaleſcũt: ueruntamen reminiſcendo recognoſcũt & loquuntur. uaſa uero quia humorem ſero ſimilem uel eius multitudine one-

rata, uel mordacitate irritata ſuſtinere nequeunt, ipſam propellunt aut in aluum, quo modo multa, quæ cruda & tenuia ſunt, excernunt: aut in ueſicam, quomodo urinas multas & tenues reddunt: aut in cutem, quomodo ſudant. Nō diſſimilia phreniticis accidũt, quod etiam ipſi ardente febri laborent: ſed hi prorſus non ſitiunt, non tam quod pituita redundet in ore uentriculi, quàm quod & gulæ uis appetens intermortua ſit, & quæ patiantur non intelligant, quanquam enim non inſaniunt, quod humor ſero ſimilis cum bile flaua ſit permiſtus, tamen mens eis turbata eſt. De peſte etiam ſecundi generis ſatis: nunc accedo ad tertij generis peſtem: quæ oritur, ut dixi, ex corporis ſuccis ad putreſcendum aptis, cum exigua quædam occaſio eis ab aere, qui nobis offunditur, oblata fuerit: ſucci autem corporis ad putreſcendum apti & peſtilentes gignuntur ex mali ſucci cibis, & ijs qui ueneni participes ſunt, cum eos populus ſumma, uel frugum inopia uel annonę caritate coactus edit,

fame

ſame enim quibuſcunque anni temporibus dominante comedit triticum, adoreum, hordeum, olyram, ſecale, aliud'ue frumenti genus quod uel cœli intemperies, anteaquam ad maturitatem deueniret, rubigine uitiauit, uel praua condendi ratio mucore repleuit, uel longinquitas temporis, quo reconditum fuit, in putridam affectionem commutauit, quali peſtilentia, & quidem graui, Maſſilienſes conflictati ſunt cum, ut Cæſar ſcribit, rei frumentariæ ad ſummam inopiam adducti panico uetere atque hordeo corrupto omnes alerentur: cum autem populus tale frumentum hyberno tempore conſumpſit, uerno comedit germina arborum & fruticum, radices ſtirpium, agreſtia olera qualiacunque ſint, etiã herbas uirides, quas nemo unquam ne primoribus quidẽ labris uel experiundi gratia guſtare ſolitus fuit: quod non fugit Lucanum ſic de Cęſaris militibus, qui famem ſuam hiſce rebus expleuerunt, ſcribentem:

Sed patitur ſæuam ueluti circundatus arcta

Obſidione famem : nondum ſurgentibus altam (gus
In ſegetem culmis, cernit miſerabile uulIn pecudum cecidiſſe cibos, & carpere dumos,
Et folijs ſpoliare nemus, lethūq; minātes
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas.
Quæ mollire queunt flamma, quæ frangere morſu, (ces
Quæq; per abraſas utero demittere fau-
Plurimaq; humanis ante hoc incognita
Diripiens miles. (menſis
tales autem corporis ſucci tū putreſcunt & incenduntur, cum calor naturalis auctus in extraneum mutatur, quod cur accidat ſolus aer promiſcue & cōmuniter in cauſa eſt: ſiue ſtatim uere frigidus inuiſibilia cutis foramina, per quæ corpus quotidie excrementa quædam exhalat, & aerem, calorem innatū refrigerantem trahit, anguſtauerit: ſiue æſtate calidus ſpiritu per aſperam arteriam in pulmonem, & inſputatione per minutula iſta foramina in corpus totum ductus cor calefecerit: quod, ubi febrilem calorem concepit,

cepit, ipſum cum ſpiritu præ arterias in uniuerſum corpus diffundens, ſuccos ad putreſcendum ob iam dictã cauſam idoneos putrefacit: quomodo iterum gignitur febris putrida, quam etiam peſtilentem uocamus, quod uno tempore multos ex plurimis interficiat: qualis peſtilentia anno regni Herodis decimotertio in Iudæos inuaſit: Commodi principatu in multas nationes, in quas Romani dominabantur: Martiani in has orientis Phrygiam, Galatiam, Cappadociã, Ciliciam, Palæſtinam: Henrici quarti imperatoris in Francos & cæteros Germanos ab impijs Sarracenis Antiochiæ obſeſſis: Andreæ regis Vngariorum, qui dux exercitus fuit, contra in Sarracenos à Chriſtianis Damiatæ obſeſſos: nec mirum eſt hominibus peſtilentiam ex mali ſucci cibis oriri, cum, ut rei ruſticæ ſcriptores tradunt, id, quod egerit ſus morbida, pabulo immiſtum bubus, qui ipſum capiunt, peſtilentiam facere poſſit: eumque ut unus ex Arabicis ſcriptoribus memoriæ prodidit, hi qui fame urgente ueſtula cadauerum oſſa fregerunt, & eorum medul-

lam comederũt,subito mortui sint:quin-
etiam succi ad putrescendum apti & pe-
stilentes gignuntur ex aquis corruptis &
putridis : quales sunt limosæ , cœnosæ,
cloacales,palustres,lacustres, cum pluri-
mi propter salubrium inopiam eas bibe-
rint. Itaque huius tertij generis pestilen-
tia est lues febrilis modo peracuta, mo-
do longa : item grauibus morbis & sym
ptomatis infesta : etiam contagiosa, etsi
minus quàm primi generis pestis uerno
tempore multis hominibus perniciosa :
similiter orta ab interiore humorum pu-
tredine, quam cibus malus aut potio cor
rupta effecit : ex istius modi autem pu-
tridis corporis humoribus uarios & mul
tiplices plerunque creat morbos : ete-
nim multas febres uehementes & pra-
uas:alicuius uisceris inflãmationem : ex-
trinsecus ulcera , quibus uis & natura est
carbunculi uel phagedęnæ cũ febri con-
iunctæ : cutis ulcera,quæ similitudinẽ ge
runt speciẽq; inflãmationis, aut erysipela
tis,aut sacri ignis,aut impetiginis, aut sca
biei,aut læpræ. Sed id genus pestis anno
salutis 455.in oriente cũ Martianus im-
peratore

perator regnaret, sęuior quàm unquã uſpiam extitit: etenim uehemẽs inflãmatio primis duob. diebus homines oculis priuauit: tertio tuſſis eos conquaſſauit: quo die oẽs conflictati hąc peſte mortui ſunt: uerũ ſymptoma, quod hãc febrẽ peſtilentem pręcipue conſequitur, dementia eſt: modo cũ uigilia, modo cũ ſopore, pro humoris uarietate, cõiuncta. Ex his aũt omnibus perſpicuũ eſt peſtẽ ob eãdem cauſam nõ fieri, ſed eius initiũ aliàs aerem peſtilentẽ afferre, aliàs diuturnã aeris intemperiẽ, aliàs cibos & potiones, quę gignũt ſuccos corporis ad putreſcẽdum aptos. ꝙꝗ in eundẽ annũ incidere poteſt peſtis ex aere peſtilẽte & ex diuturna aeris intẽperie nata: in eũdẽ ex aere peſtilẽte & ex pernicioſis ſuccis orta: in eũdẽ ex diuturna aeris intẽperie & ex ſuccis ad putreſcendũ aptis procreata: in eũdẽ deniꝗ peſtis incurrere poteſt, & ſi rarius, ex his tribus cõiũctis genita. Quoniã uero aer peſtilẽs efficitur ex putredine, quã res non eædem expirãt, quibus notis alia ab alia ſecerni & internoſci poſſit, nũc dicã: atꝗ etiã quibus cæli intẽperies ab aere peſtilente:

lente:itaq; cũ aer,ut dixi,peſtilens fiat uel ex putridis exhalationibus, uel ex mortiferis ſpiritibus, item putridis, ſi nullæ Charoneæ ſcrobes fuerint in regione, in cuius habitatores peſtis inuaſit, aer peſtilẽs ortus eſt ex putridis exhalationibus, quas expirarunt uel cadauera hominum aliarúmue animantium: uel cœnoſi quidam & inſidẽtes lacus,aut ſtagna, aut paludes:uel humores aut animantes mortuæ,quas uiſcera terræ in ſe cõtinent, ſi cadauera hominũ aliarúmue animantium putredinẽ exhalãt,res euidens eſt:iacent enim inſepulta, & teterrimum fœtorem nemo ferre poteſt: ſi cœnoſi & inſidentes lacus uel ſtagna uel paludes,res non minus aperta & manifeſta eſt, & quod nullo humoris effluuio ſe exonerent, & quod multæ beſtiæ paluſtres ibi naſcantur:& quod potantibus aut graues morbos gignãt,aut interitũ afferant: & quod humores ſtando putrefacti male oleant, ſi nihil iſtorũ in regione, in cuius incolas peſtis graſſatur, apparuit,peſtilentes humores uel animantes exanimatæ, quæ latent in uiſceribus terræ, expirationes

putridas,

putridas,quibus aer est inquinatus, exha larunt. quarũ causa interdum est euidẽs, ut cum terra motibus conquassata fuerit. quod accidit Germanię anno salutis sexcentesimo decimooctauo, & millesimo trecẽtesimo sexagesimo. eos enim, postquam multa oppida, sed plures arces, ad Rhenum sitas,labefactassent,statim secu ta est pestis.ut etiam in Lusitania,cum an no millesimo quingentesimo tricesimo primo, Olyssipone plus quàm mille ædes euertissent, & terrã sic perfregissent, ut pluribus rimis fathisceret. interdũ uerò causa in uulgus est abdita, rerum natu ræ peritis tantum nota,occultum scilicet incendium, quod terram alicubi rariorẽ facit. sed ut uulgus causam ignoret, effectus uidet. etenim si terræ uiscera putredinem per terram aeri expositam exhala uerunt, animantes subterraneæ, quas in libro de eis cõscripto,percensui, uim ueneni sentientes de latibulis exire uel serpere,nec,etiamsi superstites fuerint,in ea reuerti solent: & gradientes bestiæ feræ in syluis, cicures in nemoribus & pascuis,uel domi,mortuæ concidere. quod nõ

ignorauit Homerus, canit enim:
Inuasit primo mulos uirosa sagitta,
Atque canes celeres.
sed ipse putauit Apollinem, quo nomine solem appellauit, esse causam pestis, ut etiam Lindij putarunt, quos propterea cognomine λοιμώδη, hoc est pestilentem coluisse scriptum legimus, ne pestem in eos immitteret: immissam autem quia Athenienses illũ depellere posse superstitiose atque aniliter crederent, ἀλεξίκακον nominarunt: quia Phigalenses contra eandem auxiliari, ἐπικούριον. uerùm cur quadrupedes tunc prius peste inficiantur quàm homines, duæ causæ sunt: altera quod pronæ spectent terrã, atque propterea pascentes ante noxias exhalationes spiritu ducant, quàm aer, quo fruuntur homines, ijsdem contaminetur: altera quod pleræque omnes depascãt herbas putridis exhalationibus tunc imbutas. si uerò terræ uiscera putredinem expirauerunt per cauernas, quibus maria, lacus, stagna, paludes sustinẽtur: uel per alueos fluminum: animantes quæ & in aqua & in terra uersantur, ex illa egressæ in hac remanent: ce
teræ

terę aquatiles maxima ex parte intereũt. atq; his signis res, quæ putredinem exhalant, dijudicari & distingui possunt. sin autẽ uolucres, quæ nidos in altissimis montibus construunt, eos deserunt, & in ualles aut campos confugiunt, ac primo aeris ueneno necãtur, signa sunt ex quibus colligere possumus, uentum aerem pestilentem, qui solem obscurare solet de regione, in qua primo fuit ortus, in regionem, in qua aues examinatę deijciuntur, pertulisse. at si animantes nullæ moriuntur, nec ulla alia causa, quæ aerem mortiferum efficere potest, euidens est: nõ est dubium quin sola contagio in causa sit. etenim pestis contagiones sæpenumero à paucis peregrinis atque aduenis profectas uidemus latissimè manare, eisq; plurimos homines tam in agris quàm in urbibus cõtaminari. quomodo tandem etiam aer eorũ oppidorum infici solet quę uentis non expurgantur, uel quod nulli spirẽt, uel si spirauerint, quod uicos perflare nõ possint. atq; hæ res ut causæ sunt pestis effectrices, ita signa quoq; sunt futuræ. Sed pestifera cœli intemperies, quę

quæ eſt diuturnus aeris ſtatus calidus &
humidus, ne uulgus quidē latere poteſt,
quod mutationes quatuor anni tempo-
rum conſuetas non habeat. cum enim na
tura æſtas calida & ſicca eſſe ſoleat, hyēs
frigida & humida, uer his quatuor quali-
tatibus temperatum, autumnus mane &
ueſperi frigidus, meridie tantūmodo ca-
lidus, magis etiā ſiccus quàm humidus,
ſtatus ille peſtifer longiſſimè ab hoc na-
turali recedit. etenim toto anni tempore
humidus eſt, calidus autē ſi non ſemper,
ſed aliquādo tepidus, certè raro aut nun-
quam frigidus. cum autem talis fuerit ae-
ris ſtatus, cœlū hyeme, qua aliàs non con
ſueuit, tonitru cōtremit, fulgetrum emit-
tit, fulmen iacit. idem aeris ſtatus tempo-
re uerno, atq; etiam æſtiuo, creat multos
mures, plures ranunculos temporarios,
qui ſpeciem quandam, ut Ariſtoteles, ru
betarum gerentes reptant in uijs & litto
ribus: plurimas ſpecie differētes muſcas,
culices, papiliones, araneos, erucas, cimi
ces, ricinos, bupreſtes, locuſtas, ſcarabe-
os, aliasq; animantes ex putredine natas.
profectò enim quoties in aliqua regio-
ne

ne harum uis nascitur, quæ nasci solita nō fuit, uel maior, quàm consueuit, pestis in uitam hominum inuadit, aut aliqua alia lues in eorundem ualetudinem. autumnali uerò tēpore cum iam uestes, lintea, culcitræ, panes, omnis generis obsonia, sub dio, uel in conclauibus patentibus locata talem situ mucorem contraxerunt, qualis oritur in penore, in opacis domus cellis collocato, aut etiā in ipsis cellis diu non repurgatis, pestis præsentes ad nocendum uires habet. eodem autumno in suprema regione nō rarò cernūtur flammæ ardentes, stellæ discurrentes, torres, trabes, capræ, cometarum uariæ species. quæ omnes ita sunt fœtus exhalationis siccæ, ut mucor in rebus, de quibus dixi, natus humidæ. nam fieri nullo modo potest ut terra concalefacta cum exhalationes multas humidas expirat, non item aliquas siccas simul expiret. Verùm pestem ex humoribus putrescentibus, qui gignūtur ex succi mali cibis, aut ex aquis corruptis & putridis, coortam antecedit aut fames, quæ uel autumno & hyeme plebem necat, uel uere & æstate id genus

nus pestilentiam creat: aut aquarum salubrium inopia, quæ plurimos istas insalubres bibere cogit. his quidem notis tria pestis genera distinguuntur: quibus generibus omnibus cõmune est, plurimos homines propter communem causam, quæ tamen sua cuiq; generi est, uno tempore affligere, inq; ea re potissimum à reliquis febribus tam continentibus quàm continuis non pestilentibus differre: humores in altiore putredinis gradu, quàm aliæ febres non pestilentes possint, collocare: astantes uel assidentes contagione, quæ indiciũ est maioris putredinis, contaminare: plurimos aut certe multos interimere. Sed primi generis proprium est in multos annos durare. nam alia tribus annis Romæ durauit, de qua scribit Valerius Maximus: alia quatuor, ut quæ etiam nunc sæuit: alia quindecim, de qua Philostratus scriptum reliquit: alia duos & quinquaginta, de qua Nicephorus Callistus. secundi uerò generis proprium est in annum durare: tertij in uer & æstatem. quomodo multum inter se differunt. primum etiam differt à secundo, quod illud

oriatur ab aere cuius ſubſtantia eſt putridis exhalationibus inquinata, hoc ab eo cuius qualitas eſt tantũ immutata: quod illud omnibus anni temporibus pleroſq; omnes, quos corripit, interimere ſoleat, hoc hyeme tantum eos, quos tabes male habet. primum præterea differt à reliquis duobus, primo febris ad habitum perductæ ortu: illud enim eam ſæpe, & quidem primo gignit, hæc duo perrarò, & nõ niſi ſecundo ut putridã conſequatur. deinde uiſcere, in quo humores putridi febrim putridam creantes conſiſtunt: etenim illud primo putrefacit eos, qui ſunt in cordis uentriculis, hæc duo ſæpius eos qui ſunt in alijs uiſceribus. tum tempore quo necat: nam illud ſemper eſt morbus acutus, & quidẽ adeo, ut aliquos primo uel ſecundo die interimat, plures tertio uel quarto, plurimos quinto uel ſexto uel ſeptimo uel octauo, rariſſimũ quenq; proximis ſequẽtibus diebus. hæc autem duo genera, quanquam interdum aliquos etiam cito perimant, tamen plerunq; plurimos multo pluribus diebus affligunt priuſquam eis uitam adimant. ſed ſecundum

dum longiore tempore quã tertium affligit:nam quosdam secundo mense, quosdam etiam tertio necat. postremo primũ differt à reliquis duobus contagionis uehementia: illud enim citius contagione contaminat, & longius ab ægrotis stantes, atq; res quoque inanimatas, quales sunt lintea, culcitræ, stragula, puluini, uestes, tigna: etsi enim ipsæ non putrescunt, tamen putredinem contagiosam diu in se retinent. hæc uerò duo genera tardius contagione inquinant, & propius astantes uel assidentes, nec facilè ullas res animatas. at primum & secundum differunt à tertio, quod illa omnibus anni temporibus in homines inuadant, hoc, si ipsum fames uni regioni uel pluribus cõmunis effecit, plerunq; uere & æstate: sin eadem fames, uel inopia potionis salubris, propria unius solius oppidi uel exercitus, etiam omnibus anni temporibus: quod illa duo gignat aer, hoc succi mali cibus uel potio.

LIBRI PRIMI FINIS.

GEOR-

GEORGII AGRICOLAE DE PESTE LIBER SECUNDUS.

RIMO libro considerauimus quibus nominibus appelletur pestilentia, qualis sit morbus, quibus de causis oriri soleat, quàm his ipsis uaria & multiplex sit, quibus notis causarũ alia ab alia secerni possit, quid uniuersis eius luis generibus sit cõmune, quid singulis proprium, quo ipso unũ ab alio differat: hoc Secundo libro cõsiderabimus eos quos potissimũ aer pestilens suo ueneno inficiat, quos pestifer sua intemperie lædat, qui perniciosum succum ex prauis cibis uel corruptis potionibus assumptis colligãt, quibus modis ab his malis nobis cauere possimus. Cum autẽ nulla causa efficiens sua ui quicquam efficere possit, nisi res quæ feret, ad eam accipiẽdam parata sit: maximã pestis orituræ partem corporũ, quæ aeris uim accipient, habilitas sibi uendicat. Illa enim si materiã ido-

neam nacta fuerit, eam multũ lædit: si nõ, parũ, aut nihil omnino. quocirca aer, ut putridis exhalationibus inquinatus sit, nec omnes suo ueneno inficit: ut diutius calidus & humidus existat, nec omnes sua intẽperie offendit: nec omnibus infectis aut offensis perniciẽ affert, cum omnes eodem fruãtur. quare qui causam cur ex pluribus, qui in eodẽ aere uersantur, alij in pestẽ incidant, alij, quod quotidie fieri uidemus, omni periculo uacẽt, in aliquã rem exteriorẽ referunt, multũ à uero aberrãt. Verũ cum pestis efficiens causa fuerit aer pestilẽs, hoc est putridis exhalationib. cõtaminatus, ad caloris istius putridi uim accipiendam modò cordis corpus aptius est, modò humores: illud quidẽ si incaleat aut incaluerit, humores uerò, qui in eius uentriculis cõtinentur, crudi frigidi pituitosi fuerint. nondum putrescẽtes. cõtrà humores sunt aptiores, si ad putrescendũ fuerint idonei, cordis uerò corpus nec incaleat nec incaluerit. incalescit uel à spiritib. cũ quis in febrim uno die incidit, uel ab humoribus cũ in putridã: incaluit cũ per ipsum totũ calor febrilis

lis permanauit,& febris ad habitũ perducenda fuit orta. cordis igiť corpus ad putredinẽ accipiendã aptius eſt ꝙ̃ humores cũ incaluit propter febrim uno die: cũ uerò propter putridã, minimè. nã ipſi tũ nõ modò ad putreſcendũ accõmodati ſunt, ſed iam putreſcũt. quare febrim putridã peſtilens putrida cõſequitur. quoniã aũt uno die febris naſcitur ex ardore ſolis, ex frigore, ex laſſitudine, ex uigilijs, ex ebrietate, ex glandularũ inflãmationibus, ex ira, ex furore, ex mœrore, ex timore alijsqúe animi curis uehemẽtibus: & aliàs febris ad habitũ perducta nõ modò ex putrida, ſed etiã ex uno die febri, oriri ſolet, mirũ nõ eſt uno die febri tunc correptũ, cum peſtilentẽ aerẽ ſpiritu ducit, mox in peſtilentẽ febrim ad habitũ perductã incidere, nec poſſe alteram ab altera diſtingui cum breui & illa conuertatur, & hæc interficiat. nec etiam mirum uideri debet ſic peſtilentem ad habitũ perductam ex uno die febri oriri, cum non peſtilens ad habitũ perducta ex uehementiſſima ira & ex uigilijs, cum graui ſolicitudine coniunctis naſci poſſit: & homines ſi aliàs

unquam,hoc tempore timeant, & de uita,cuius in discrimē uocātur, soliciti sint. At putridus aeris calor tūc humores putrefacit, & pestilentē febrim putridā accendit,cū corpora uarijs excremētis, per se ad putrescendū aptis,plena fuerint: cū sanguis redundauerit:cum uiscerū ora & uasa sic humoribus cōdensatis obstruuntur,ut illa humores ex se emittere,hęc eis per se dare uiā nequeant: cum cruditates fuerint,hoc est,cū cibus uel succus fuerit cōuersus & cōcoctus, sed nō sicut oportet. Quoniam uerò excrementorū uaria sunt genera, ex eis quædā ad putrescendū apta sunt,quædā nō sunt.bilis flaua & atra atq; pituita aptæ sunt. ut aūt corpora redundent istis humoribus, in causa sunt partim cibi & potiōes mali succi: partim crebræ cruditates: partim uiscerum,quæ eos gignunt, intēperies. ipsorum aūt redundantiā Græci κακοχυμίαν nominăt,ut sanguinis multitudinē πλῆθος,in quā incidunt corpora quādo id, quod expirāt, halitus simillimū &optimū fuerit,nec tamen ipsum propter inuisibilia cutis foramina arctata & astricta exhalare queūt. mul-

multitudo quidem ſanguinis, ut etiã ſucci lenti & craſſi condenſati, uiſcerũ uaſa & ora obſtruit. ſed cibi potionisq; abundantia, atq; intẽperantia rei uenereæ cruditates his faciunt, qui in otio uitã degũt. crudi autẽ humores ſi nõ poterũt concoqui & mutari in ſanguinẽ putreſcũt, ut etiam cæteri cum in calidis corporis locis diutius manſerint. Contrà quorũ corpora neq; ſuccis uitioſis, neq; ſanguine abundant, & quorũ ora atq; uaſa uiſcerũ nõ obſtruũtur, ſuccos eorũ putridus aeris calor nõ putrefacit: ſicuti nec eorũ qui cibũ potionẽq; modicè aſſumũt, rebus venereis moderatè utuntur, ritè ſe exercent. Quod aũt ad ætatẽ attinet, pueri & adoleſcẽtes & iuuenes potiſſimũ hac peſte inſici ſolẽt. pueri quidẽ, quod quia omnes ad unũ multũ cibũ multamq; potionẽ nõ ordinatim adhibẽt, ſucci crudi quiddam colligãt. adoleſcẽtes uerò, quod pleriq;, quia deteriorẽ q̃ pueri uictus rationẽ ſequũtur, multitudinẽ crudorũ ſuccorum gignãt. at iuuenes quod multis, quia prauè uiuũt, bilis flaua ſubeat, nõnullis ſuccus crudus. cæteri tam adoleſcẽtes quàm

iuuenes quod eis, quia recte uiuunt, copiosus sanguis nascatur, si inuisibilib. cutis spiramentis angustatis occulto spiritu non difflantur, in eam redundantiam, quã Græci uocãt πληθώραν, incidunt. qua de causa etiã eis facilè putrida febris pestilens ingruit. uiri autẽ & senes si optimam uitæ rationẽ sibi instituunt, minus quàm cæteri pestilentia conflictãtur: si nõ, neutri à peste sunt tuti: quod utriq; succũ crudum colligãt, illi præterea non raro atrũ, hi melancholicum. Similiter uerò contagione pestis in ea corpora inuadit quæ prauis succis uel sanguine redundãt, uel obstructionibus laborant, uel in cruditates iam dictis de causis incidunt. corporibus autem puris, quæ cõtrario modo se habent, nullam perniciem afferre potest.

At si diuturnus aeris status calidus & humidus causa pestis efficiens fuerit, is, quod ad naturã hominum attinet, primo maximè noxius est corporibus calidis & humidis: quod cum similia similibus noceant, hæc neutra qualitate statui resistãt, deinde talis status aeris noxius est corporibus calidis, sed siccitate & humiditate tempe-

temperatis atq; humidis, sed calore & frigore tẽperatis: quod utraq; altera qualitate statui non aduersentur, illa calore, hæc humiditate: altera nec aduersa nec similia sint, atq; ob id minus q̃ calida & humida offendãtur. tũ idem status corpora calida & sicca, atq; frigida & humida lædit: quod utraq; statui altera qualitate repugnent, altera nõ aduersentur. etenim illa siccitate eius humiditati resistunt, calore eius calori nõ resistunt: hæc uerò frigore status calori repugnant, humiditate eius humiditati nõ repugnant. ut enim similia similibus nocẽt, ita cõtraria cõtrarijs remedio sunt. postea status iste offendit corpora calore, frigore, humiditate, siccitate tẽperata. nam ut nulla qualitate ei similia sunt, ita nulla cõtraria. minus uerò lædit corpora sicca, sed calore & frigore temperata: atq; frigida, sed humiditate & siccitate tẽperata. etenim utraq; altera qualitate statui resistunt, illa siccitate, hæc frigore: altera nec similia nec cõtraria sunt. postremo idem status tantũ abest ut frigidis & siccis corporib. obsit, ut eis multũ etiã prosit. nam ipsa ab excessu uindicãs

ad temperamentũ ducit. Quod uerò ad ætatẽ pertinet, hic ſtatus pueros & adoleſcentes maximè lædit, quod eis ſit calidũ & humidũ temperamentũ: uiros minus, quod, quia calidũ & ſiccũ, altera qualitate, nempe ſiccitate humiditati reſiſtant: ſenibus, quod eis temperamentũ frigidũ & ſiccũ exiſtat, remedio eſt. hinc Plinius ſcriptũ reliquit: ſenes minimè ſentire peſtilentiã. nam ſcriptores qui primi illã de ſenibus ſententiã tulerũt, hanc alterã peſtem, nõ primã, quæ etiam ſenibus affert necem, intellexerunt. quanq; Hippocrates eos, qui annos ſexaginta haberẽt, leui de cauſa eryſipelate peiore, cuius hęc ſecũda peſtis effectrix eſt, laboraſſe ſcribit. Calidum aũt & humidũ temperamentũ propter talem cœli ſtatũ ad intemperiẽ delapſum gignit humores, quos ſanguinẽ miſtum nominamus: calidum & ſiccũ, bilem flauam & atram: frigidum & humidum, pituitam, qui humores redundantes externo cœli calore putreſcunt, & peſtilentẽ febrim putridam creant. Si uerò fames uel aqua putrida peſtis effectrix fuerit, nemo qui ueſcitur ijs rebus, quæ

mali

mali succi sunt, aut aquas putridas bibit, ab ea tutus esse potest: sanguis enim uel optimus se cõuertit in pessimum. De his etiam satis: nũc dicam de modis, quibus nobis à cuiusq; generis peste cauere possimus, rursus ab ea, quę ex aere pestilente nascitur, orsus: quam totam philosophi, artis magicæ nõ imperiti, dęmonibus hominum speciem gerentibus, qui ea ciues inficiebant, per populũ lapidatione submotis, ab urbibus, ut Græci perhibent, auerterunt: & quidem Pythagoras à Thurio & Metaponto: Apollonius Tyaneus ab Epheso. quod ut fictum & cõmentitium esse uideatur, sacris certe literis proditum est, angelum peste septuaginta milia Israelitarum interemisse. eandem item pestem totam, ut etiã quoduis aliud malum quod nasceretur uel serperet in urbe, ueteres uiri ueræ religionis ignari expiarũt uictimis, & de his aliqui etiam humanis, quas medicinales, quod pesti remedio putarent esse, nominauerunt: eas uero sacerdotes Neptuno sacra faciẽtes solenni hac precatione, piacula pro nobis sunto, usi, è promontorijs aut præru-

cum ad diei tempus, à Gregorio constitutum, cōuenisset in unum locum, & uoce pro se urbisq; salubritate missa deum implorasset, octoginta homines unius horæ spacio mortui conciderint. uerum quia alienum est ab institutis meis nunc religionem falsam refellere, & uerā confirmare, redeo ad propositum. pestilentiam uel totam ab oppido, in quo habitamus, auertere debemus: uel, si id efficere non possumus, à nostris corporibus depellere: tota nō alia ratione auerti potest quàm ea qua usus est Hippocrates: qui pestem illam, quæ ex Æthiopia in Græciam inuasit, non aliter curauit quàm aerem mutando: iussit enim in uniuersa Athenarum urbe incēdi coronas & flores odoratissimos, eisq; infundi unguēta pinguissima & suauissima: qua re effecit ut aer non amplius putridus & crassus, sed purus & tenuis à iuribus spiritu duceretur: nam aeris putredinem ignis consumit, res odoratæ debilitant eadem ratione, qua preceptor eius discipulos, hos ad quos, cum ab Illyrijs pestilentia ueniret, ab illo dimissi erant, auxiliatos fuisse ue-

risimile

risimile uidetur: eadem medica ignium ui eodem ferè tempore Acron medicus & Empedocles philosophus, uterque Agrigentinus, uterque Hippocrati ęqualis, à Sicilię urbibus pestilentiam auertisse scribuntur, sed ad uentum, qui aerem pestilentem in aliquam urbem perfert, machinatio eiusdē Empedoclis, qui pelles asininas circum Agrigentū tetendit, ut uentum, quo multo inspirabatur, ab eo arceret, unde χωλυσαμένας dictus minus quàm Hippocratis ratio est expedita minusque utilis, etenim si urbs magna fuerit, multis pellibus diligenter cōsutis opus erit, multis tignis ad quæ affigantur, quæ omnia breui tempore confici non possunt: quo interim spacio urbis aer inficitur, quem labefactatum machina parata emendare non potest: attamen Empedocles philosophus idemque medicinæ peritus & poeta recte sic austrū, ut mihi uidetur, ab Agrigento dimouit, quod eo flante, quia pestifer est, Agrigentinis morbi generarentur. Si uero pestis ciues contagione cōtaminat, peregrinos & aduenas, ex regione, in quam grassatur, aduenietes, ab

oppidis

oppidis & pagis arcere cõuenit, quòd si una & altera domus contagione labefactatę fuerint, eas claudere oportet, atque publice mercede conducere certos tum medicos, qui pestilentia correptis auxilium afferãt: tum ministros, qui tam sanis adhuc quàm morbidis ea quæ sunt ad uictum necessaria, suppeditent: qui singuli bacillum decorticatum in manu gestare debent, ut hac nota nõ aliter ac Iudæi Venetijs lutea ueste, uel parte uestis à reliquis secerni possint: etenim fugiendi maxime sunt uitandiq́, quod nõ raro, quanquam ipsi cõtagione nõ uexentur, alios contaminent: sin autem pestis in famulos & ancillas eorum qui gerunt magistratum, quò abire eis non licet, inuasit, uehiculis erunt in aliquam casam ex oppido exportandi, ne dominos contagione in eandem uim morbi secum trahãt. Venetijs ex plebe eos, qui in pestilentiam incidunt, mox, ne in plures uulgetur, cum tota familia ex domibus sublatos in cymbas imponunt, &, quę urbis illius in mari sitæ ad exportãdum opportunitas est, in publicas ædes insulæ, in æstuarijs positæ,

quam

quam nominant Lazaretum uetus, euehunt, ipsisq; medicamenta & uictum præbent: quos, si ex morbo conualuerunt, quadraginta post dies in publicas ędes alterius, nisi memoria fallor, insulę, quã uocant Lazaretum nouum, inuehunt: nec prius reuehunt Venetias quàm totidem dies in ea consumpserint: ad has etiam ædes magistratus, salubritati ciuitatis præfectus, cogit eos se conferre, qui cum peste infectis uersati sunt: nec antè domum redire quàm totidem dies ibi permanserint: ex quibus si quis in hanc pestiferam luem incidit, prioribus publicis ædibus importatur: qua ratione senatus prudentissimus ita suis ciuibus cauet, ut rarissime huius generis pestilentia conflictentur: idem magistratus uidet ne Venetias nauibus aduehantur incolæ uel ciues oppidi pestilentia infecti: uidet ne putrida esculenta poculentá ue populo uendantur: uidet ne ullæ aliæ res putridæ uel fœtidæ aerem contaminent: ligna quę bene olent, de quibus paulò post dicam, publice & priuatim comburere iubet: quæ male prohibet: cuius modi sunt taxi, buxi,

arboris

arboris iuglandis, arboris fici: hãc autem ciuilem Venetorum prudentiam cæteræ ciuitates opulentæ & beatæ imitari debent. At si pestis istiusmodi rationibus de loco depelli & dimoueri non poterit, omnibus, quibus facultas fuerit propter publicorum munerum immunitatem & rerum copiam, ocyus de eo discedẽdum erit: & quidem longius: magnũ enim periculum est ne contagia per finitimos & propinquos serpant: nec redeũdum erit anteaquàm pestis prorsus de loco abierit: quibus uero propter publica munera, quæ sustinent, discedere non licet, aut qui à domo propter magna & operosa negotia uel angustiã rei familiaris abesse nequeunt, eis maxime curę esse debet ut cœtus hominum, quoad possunt, omnes fugiant: ut aeris, quem spiritu ducunt putredinem, pestis effectricem, uel domo, in qua habitant, prorsus excludant: uel, si per rimas in eam penetrauerit, aut à correptis illata fuerit, consumant aut debilitent: utq; corpora habeant apta ad putredinis istius uim fragendam & repellendam. itaq; si cui cœtus hominum fugere

nō licebit, is uti debet medicamētis, quæ contra putredinem aeris auxiliātur: quæ qualia ſint, paulo pòſt, dicam. feneſtræ uero domus, in qua habitat, ex ea mūdi parte, unde uentus aerem peſtilentem perfert, claudantur, ex alijs pateāt: at quia putredinem aeris, ut dixi, ignis cōſumit, res odoratæ debilitant, rurſus Hippocratem priuatim imitari conuenit: quare quiſque domi ſuæ frequenter ad focum ſedeat: cuius ignis alatur ſiccis lignis quernis, ilig-neis, roboreis, cerreis, fagineis, abiegnis, laricinis, pineis, piceæ, piceaſtri ſarmentis in quę cōijciantur odorati flores, herbæ, radices, frutices, arborum rami, ligna, cortices, fructus, reſinæ, lachrymę, animātium proprij generis excrementa, ſucci quidā in terra geniti, id genus flores ſunt roſæ, uiolæ, lychnides, crocus, flores, leucoij, flores iaſmini: herbę autē thymbra, ſatureia, ſerpillum, origanū, menta, mentaſtrum, nepeta, ſiſymbrium, pulegium, ocimum, ſampſuchus, bethonica, nardus Indica, Celtica montana: radices uero Iridis Illyricæ & Rhodia: at frutices roſmarinus, ſtoechas Arabica, ſtoechas Celtica, chamæ-

chamæpeuce,polium,ſaluia, dictamnus, hyſopus,thymus,abrotanum,chamæcyparisſus,abſynthium Santonicum:ſed folia malobathri, chariophylli lauri, cortices cinamomi caſiæ, naſcaphthi, thuris, aſpalathi,fructus lauri,iuniperi,cedri, nucleus nucis unguentariæ, quam muſcatã nominamus,& eius membrana,quę macer dicitur,caryophila:ligna iuniperi,cupreſſi,cedri,agaloci,ſandali flaui,rubri,albi,tari utriuſq;,balſami.quæ in noſtris regionibus naſcuntur: omnia æquè arida ſint ac tranſmarina quæ ad nos apportantur,his exceptis quæ ſiccata ſuauitatẽ odoris deperdunt:iſtius uero generis reſinæ ſunt,ſtyrax,thus,reſina cedri,lentiſcina,quam maſtichen appellamus: quanquam ea minus eſt odorata:lachrymæ autem myrrha,bdellium, benzoum, balſamum: animantium excrementa muſcus & zibetũ:ſucci deniq; in terra geniti ſuccinum,maltha, camphora: quinetiã eaſdem res odoratas in candentes carbones conijcere quotidie oportet, atq; his domum ſuffire: ex iam dictis autem omnibus rerum odoratarũ generibus opti-

ma & odoratiſſima quæque ſunt deli-
genda, & ex eis conficiendi puulueres.
qualis eſt nobilis ille, qui conſtat ex ſuc-
cini candidi, ſtyracis, Iridis Illyricæ ſin-
gulorum p. IIII ✠ maſtiches, nucis un-
guentariæ, maceris, cinamomi, cariophyl-
lorum, croci, agaloci, ſingulorum p. II
✠ benzoi, camphoræ, mannæ, thuris ſin-
gulorum p. I. ✠ cum quibus æſtiuo tem-
pore permiſcere oportet roſæ, uiolæ flo-
ris nymphææ: hybernæ, floris ſtichadis
Arabicæ, floris ſtichadis Gallicæ, folij
ſampſuchi ſingulorum p. ✠ trientem ex
his pulueribus confici poſſunt rotulæ, ſi
cum eis aqua roſacea & tragacantha mi-
ſceantur: pilæ, ſi ad eos adijciatur pluſcu-
lum ſtyracis & ladanum, ac cuique factæ
illinantur tria muſci grana: candelæ ad
ſuffumigandum accommodatæ, ſi cum
carbonibus tiliæ permiſceantur. pulue-
res autem cum modico muſco commi-
ſtæ inſpergantur ueſtibus: ijdem uel ro-
tulæ inijciantur in prunas: candelæ in-
cendãtur: quibus ſuffimentis domus ex-
purgare, ueſtes, quæ ſæpius mutentur,
imbuere cõuenit: ſed has pulueribus po-
tiſſimum

tiſſimum incenſis, illas rotulis & candelis. pilæ uero in aureas uel argenteas pyxides in orbis figuram formatas & foraminum plenas includendæ ſunt, & de collo ſuſpendendæ, ac, quoties res poſtulat, naribus admouendæ, & olfaciendæ. ſed pyxides ex lignis odoratis, qualia eſſe dixi iuniperi, cedri, cupreſſi, factæ longe præſtant metallicis: in id inſuper genus pyxidem odoratæ pilæ loco utiliter includitur ſpongiæ particula prius liquore, qui habeat aquæ bonæ roſaceæ partes duas, uini Cretici unam, aceti dimidiam, madefacta, & pulueribus, cum muſco permiſtis, conſperſa. quæ pyxis, ſi quando à contagione peſtis periculum eſt, alteræ manui illidatur, ut aliquid liquoris exilire poſſit, quo nares liniantur. Vt autem rerum odoratarum fumus cum aeris putredine commiſtus eam ualde minuit, ita fœdus & grauis rerum fœtidarum putridarumq́ odor eam adauget. iccirco in conclaui domus habitare oportet diligenter repurgato, & nullum propter matellas aliasq́ res fœdas fœtorem redolente, atque etiam à

locis male olentibus remoto: cuiusmodi sunt latrina, cloaca, sterquilinium, stabulum anserum, hara suum, lacuna, in cuius aquas solis calore tepefactas linum, cannabis, genista, spartum immerguntur & aliquo põdere deprimuntur, ut in eis macerentur: sordidæ laniorum, coriariorũ, pellificum, tinctorum officinæ: locus in quo mactatarum pecudum intestina repurgantur: locus in quem cadauera animantiũ, quibus pelles sunt detractę, proiecta uolucribus & canibus dilanianda & sanie dilabenda relinquuntur: cõmunis sepulturæ locus, præsertim cum sepulchra non fuerint alta, nec corpora multa humo contecta. quid plura? & sordes & fœtores, & putredines omnes fugere cõuenit. Corpora uero erunt apta ad putredinis istius uim frangendam & repellendam, si cor intemperie calida nascente caruerit, si ipsa fuerint ac excrementis uacua & pura, si sanguis non redundauerit, si uiscerum ora & uasa humoribus condensatis non fuerint obstructa, si cruditatę non laborauerint, si præterea medicamentis, quæ aduersus aerem pestilentem

tem sumuntur, corroborata fuerint. Vt autem cor intemperie calida carere possit, caueant primo ne in magnas perturbationes incidant, hoc est ne nimia lætitia effuse exultent, ne in tristitia & mœrore uersentur: ne debilitentur metu, ne afficiantur angoribus: ne plurimum temporis in grauissimis & attentissimis cogitationibus ponant: ne incendantur ira: ne sæpius de multa nocte uigilent: deinde caueant à maximis corporis motibus: quales sunt quorundam opificum, messorum, fossorum, uiatorum, uenatorum, pugnantium: tales enim animorũ & corporum cõcitati motus spiritum calfacientes uno die febrim, qua cordis corpus incalescit, excitant: ut etiam solis ardores & nimij balnearũ calores, à quibus eos non minus cauere oportet. Vt uero corpora ab excrementis uacua & pura esse possint, tali uictu, qualis flauã bilem, uel pituitam, uel humorem melancholicum gignit, nõ utantur: itaq; ne hi, quibus est calidum temperamentum, flauam bilem colligant, non uescantur multis allijs, cepis, porris, raphanis, nasturtio, sinapi, eru

ca, sinapi Persico, pipere, cinamomo, cariophyllo, zinzibere, croco, melle: nō bibant uinum uetus & calidum, neq; meracius: non tamen sitim'ue patiātur: se nec immoderate exerceāt, nec magnis laboribus frangant: nō utantur immodice rebus uenereis, sed potius eius generis uoluptatibus fruantur: sudorem non eliciāt Laconico, neq; uapore calido, è terra profuso, & in ædificijs incluso, nec arenis calidis: uigilias non agant: uitent iram. ne his, quibus est frigida temperies, pituita subeat, non uescantur multa lactuca, portulaca, atriplici, blito, cucurbita, cucumere, pepone, persicis, armeniacis: non bibant multam frigidam: otiosi & nihil agentes uitam non transigant: somno nimio non sint dediti: ne his, quibus est frigida & sicca natura, nimius humor melancholicus nascatur, non uescantur multis ueteribus aut salitis carnibus bouillis, bubalinis, hircinis, ceruinis, leporinis, cochleis, brassica, lente, aphace, uicia. nigrum uinum crassum & austerum non bibant. Sin autem corpora collegerunt talia excrementa, quisq; redundans humor

mor à ſanguine diuerſus medicamento detrahendus eſt:ipſe uero ſanguis qui ex boni ſucci cibis oritur, inciſa uena mittendus. humorum autem redundantium (liceat mihi modice hic egredi propoſito) ſigna ſunt color qui in toto corpore conſiſtit, ſymptoma quod uel in toto corpore conſpicitur, uel in aliqua eius particula ſentitur, morbus, anni tempus, regio, cœli ſtatus, natura ſiue temperamentum corporis, ars in qua quiſque uerſatur, uictus ratio. etenim primo quod ad colorem attinet, ſi totum corpus pallidius, aut flauius ſolito factum eſt, flaua bile abundat: ſi fuſcius aut nigrius, atra: ſi albidius, pituita: ſi rubicundius, ſanguine. deinde ſymptoma, quod in toto corpore conſpicitur, puſtulæ ſunt. quæ ſi flauæ per totum corpus diſperſæ fuerint, rurſus id bile flaua redundare ſignificant: ſi fuſcæ uel nigræ, atra: ſi albidæ, pituita: ſi rubræ, ſanguine. cùm uero ſymptoma in aliqua corporis particula ſentitur, tum ſi quid quaſi morſu quodam dolorem uentriculo efficit, ſi idem habet cibi faſtidium, ac

magis sitit quàm esurit, si quod sapit nidorem, ex nullis istius generis esculentis & poculentis ortum, ructat, idq; excrementa biliosa consequantur, quæ uel uentriculus euomit, uel aluus reddit medicamentis non ducta, si denique gustatus, cum homo nec escis nec potionibus fruitur, amaritudinem sentit, flauam bilem in uentriculum concurrisse declarat: si uero est alicubi erysipelas, uel sacer ignis, eandem in corpore inesse: si lien turget, si cancer nascitur, si lepra, si scabies, si hæmorrhoides, si uarices nigræ, atram: si mentis inertia & segnicies est, si somnus profundus, si capitis grauitas, si ructus acidus, si alicubi tumor albidus & laxus, pituitã: si plenę uenę tumẽt, si alicubi est inflãmatio, sanguinem: tum morbus humoris redundantis signum est: etenim febris tertiana, bilis flauæ: quartana, atræ: quotidiana, pituitę: continens sanguinis. postea tempus. nam uere corpus plusculum sanguinis colligit, æstate bilis flauæ, autumno atræ, hyeme pituitæ. deinde regio. quæ si temperata est, sanguis subit: si, calida & sicca, bilis flaua: si frigida &

humida,pituita.posthęc ætas.pueri enim & adolescentes, si uixerint ordinatè, abundant sanguine: iuuenes flaua bile, uiri atra:senes pituita. tum cœli status. nam si temperatus est,abũdat sanguis: si calidus & siccus, bilis flaua: si frigidus & siccus, atra:si frigidus & humidus,pituita. deinde natura. etenim temperata gignit sanguinem: calida & sicca,bilem flauam:frigida & sicca,atram: frigida & humida,pituitam. postea ars in qua quisq; uersatur. hi enim qui uenas metallorũ excoquũt, & opera metallica fabricantur, bilem colligunt: studiosi doctrinarum & piscatores,pituitã.postremò uictus, de quo paulò antè satis dixi. Hæ sunt obseruationes ad quas dirigi seruãtis se ex hac peste cõsilium debet: quæ medicis notæ sunt.sed non minus medicinæ tam compositæ quàm simplices quæ bilem flauam detrahunt, quæ atram,quæ pituitã. ijsdem etiam notæ sunt uenę,quas,si corpus sanguine redundauerit,incidere oportet. quæ singula si nunc persequar,non exiguam medicinę partem intempestiuè retexisse uidebor:pręsertim quod in tertio libro pleraque

que exponere necesse habeam. Omnes autem homines cùm alijs omnibus temporibus, tum maximè pestilentibus curare debent, ut id quod è capite destillauit, os expuat, fauces excreet, pulmo extussiat: ut aluus quotidie semel aut bis excernat, ut uesica sæpius urinã reddat: mulieres uero præterea prouidere debent, ne menses supprimãtur, ne hæmorrhoides uiri, quibus fluere consueuerunt. Sed de his satis: nunc ad institutam rationem redeo. Vt uiscerũ, iecoris scilicet, lienis, renum, ora & uasa humoribus condensatis non obstruantur, caueãt homines ab esu multo ciborum qui crassi & lenti succi sunt. qualis est ex his, quæ terra gignit, lens, qualis bulbus: ex his quę terra peperit, facta, amylum, alica, placentæ, liba, panis qui neq; multũ habet fermentũ neq; satis coctus est: ex animantium gradientium genere hæ partes, oculi, aures, nerui, intestina, pedes, cutis, caro suilla, agnina, ceruina, caprina, bubalina, caseus: ex aquatiliũ genere hi pisces, pinguis cyprinus, sturiones, anguillæ, lumbrici fluuiatiles, thunni, cetaria: ex eodem aquatiliũ gene-

genere planum, cui pro ſpina cartilago: qualis eſt raia, paſtinaca, ſquatina, torpedo, bos, lamia, aquila, rana: ex eodem genere cruſtis cōcluſum duris, quales ſunt pectines, digiti, muſculi, balani, tellinæ, patellæ, purpuræ, murices, pinnæ, oſtrea, cochleę. ſi uerò uiſcerum ora fuerint obſtructa, reſerantur his ipſis medicamētis quæ uim habēt incidendi, penetrādi, attenuādi, abſtergēdi. cuiuſmodi ſunt ex ſimplicib. medicamētis piper, zinziber, thymus, pulegiū, ſatureia, calamintha, origanū, hyſſopus. quæ cū caricis permiſcēdæ & lōgiuſculo tēpore prius quam cibus ſumatur dandæ ſunt. eandē uim habet piper album in tenuiſſimū puluerē contritū atque cibis inſperſum & potionibus immiſtū, cepe, allia: ex cōpoſitis id quod ex calamintha nomē inuenit: quod ex tribus piperis generibus conſtat: antidotus quæ ex uiperis nominatur theriaca: ambroſia & athanaſia, quarū utraque ex immortalitate nomē duxit. uerùm quibus iecur craſſis & lentis humoribus obſtructum eſt, his quaſi lapidis cuiuſdam pōdus in dextris præcordijs, quibus lien in ſiniſtris ſic

iacere

iacere uidetur, ut superiores partes deorsum trahãtur & usque ad iugulum tendantur: quibus autem renes, his graue quiddam inesse uidetur in locis qui sunt inter lumbos & spinam. Ne uero in cruditatẽ (de ea loquimur quæ malè habet uentriculum, & quæ est in uasis) incidãt, moderatè se exerceant, & caueant ne in cibi uel modo, uel tẽpore, uel ordine, uel genere peccent: caueant ab intemperantia rei venereæ: caueãt à nimis breui somno. sed siue in primam cruditatẽ inciderint, cuius indicium sunt crebri ructus, uẽtris sonitus, fastidia cibi: siue in alteram, cuius signũ est crudus succus qui in urinis residet, tempestiua abstinentia eis opus est. si uerò prima ex morbo fuit orta, seu uentriculi intemperies fuerit, seu tumor aliquis non naturalis, adhibenda medicina quæ illum sanare possit. Vt denique corpora medicinis usque adeò corroborentur ut aer pestilens, spiritu in pulmonem ductus, ipsis nõ noceat, qui in eo uersantur, illas ieiuni singulis diebus accipiãt quas accipere solent hi qui sunt in metu propter uenena, quæ in cibo uel potione dari

ri

ri poſſunt. ſed omnes primas tribuũt Andromachi theriacæ. quã qui ſumunt, eos in peſtilente aeris ſtatu neutiquã hoc malo corripi Galenus ſcriptum reliquit. in hac ſumenda conſiderare oportet regionem, anni tempus, cœli ſtatum, ætatem, temperamentum, uires. nam nec in calida regione nec in ęſtate, nec in calido cœli ſtatu, niſi ſumma neceſſitas poſtulet, danda eſt, ne febrim excitet: nec pueris, ne corpus reſoluat, & natiuum ſpiritũ extinguat. quinetiam ætate florentibus, & multo naturali calore præditis neq; multa neq; ſæpe exhibẽda eſt. cùm præterea exiguum ad ipſius concoctionem interuallum erit, fabæ Ægyptiacæ magnitudine cum duobus aquæ cyathis temperata eſt danda: cùm plus temporis ad eius diſtributionem, nucis auellanæ cum tribus cyathis. ſecundas tribuunt glebæ Armeniæ, quæ denarij pondere datur ex uino tenui. quanquã Galenus in magna peſtilentia, ei quæ Thucydidis tẽporibus homines afflixit aſſimili, nõ iccirco ſumptã ſcribit, ut in morbum nõ inciderent, ſed ut, cùm incidiſſent, eum ſanaret. tertias de-

deferunt ad antecedentem Rufi potionem. quæ constat ex duabus aloes portionibus: & totidem ammoniaci thymiamatis,ac una myrrhæ. ea diluuntur odorato uino, cuius quotidie tantũ, quantũ capit dimidius cyathus, datur. Rufus ait neminẽ se nouisse, qui hac potione usus nõ ex peste dextre uictor euaserit. quartas deferũt ad cyphea,quę,ut Paulus Æginetа memoriæ tradidit, nõ modò naribus suffita prosunt pestilẽtib.morbis,sed etiã comesa. quintas dant myrrhidis radici.eam enim etiã Dioscorides, cùm pestilẽtes cœli status fuerint,bis aut ter die potam hominib.sic prodesse ut in morbum nõ incidant,aliquos narrasse scriptũ reliquit.ea uictoriati põdere datur ex uino. sextas dant aro.quã etiam in pestilẽtia salutarẽ esse in cibis aliquos dixisse Plinius literis prodidit. eodem pondere sumitur itẽ ex uino. His medicamẽtis Græcos in pestilentia auxiliũ attulisse intelligimus. eos uerò secuti ex alijs præterea quæ uenenis medentur usum habere cœperũt. nam ipsis uisa sunt ita ab aeris putridi ueneno seruare posse, ut à cæteris uenenis

possunt

possunt.id genus sunt aliquot medicinæ cõpositæ, sed plures simplices. cõposita est Mithridatis theriaca. cuius tantũ,quã tum magnitudinẽ nucis Græcæ implet, in potione uini diluitur & ieiuno datur: antidotus Apollonij Muris, ut Galenus ait,uel Mithridatis,ut Plinius.quę habet rutæ folia uiginti, nuces iuglandes duas, salis grumum unum,caricas duas. ea sine liquore editur: antidotus ex sanguinib. quæ ipsa pondere denarij itẽ uino diluitur &potui datur.at simplices medicinas terra partim intra se gignit, partim ex se profert in lucẽ. in illis primo numeratur terra Lemnia, quam Turcæ quoque nostris temporibus homines à peste tueri perhibent, & ea correptos sanare. denarij autem pondere bibitur ex uino.deinde smaragdus,quem Arabes non modò in uenenis, sed etiam in pestilentia magnam uim habere dicunt. eius scobis octo grana item ex uino dantur: tum succinum, cuius naturam Germani cognouerunt. eius in puluerem contriti pondus denarij sumitur ex uino. nec minorem uim habet ambra ei cognata: ma-

iorem

iorem camphora. ex harum uerò numero ſunt radices aſclepiadis, ſmyrnij, chamæleonis nigri, dauci, agreſtis nardi, quã phu uocant; petaſitæ, quinquefolij, cyperi Babylonij, zedoariæ, dictamni noſtratis. hæ radices omnes in peſtilentia ſalutares ſunt cum alijs in puluere uel eclegmate: per ſe autem pondere uictoriati hyeme dantur ex mero, æſtate ex uino aqua roſacea temperato. folia quoque dictamni Cretenſis remedio ſunt cõtra peſtem. eidem prodeſt ſemen acanthij & citrei mali, eiuſdem etiam ſuccus & cortex. ſuccus inſuper betonicæ hortenſis per ſe utilis eſt peſti, ſuccus uerbenæ, ſuccus ſcabioſæ, ſuccus calẽdulæ. cuiuſq; uerò duo cyathi Romani bibũtur. cornu præterea beſtię unicornis in peſtilentia efficax eſt, & cornu ceruinum, atque os, ſiue magis quiddam cartilagini ſimile, in corde cerui repertum. Ex ſimplicibus autem medicamentis fit puluis qui habet radicis ari, myrrhidis, ſmyrnij, aſclepiadis, chamæleonis nigri, ſingularum p. v i. ⚹. radicis dauci, petaſitæ, agreſtis nardi, ſingularũ p. v. ⚹. radicis quinquefolij, cyperi Babylo-

bylonij,zedoariæ, singularum p.IIII.✠.
foliorum dictamni Cretensis, seminis a-
canthij, seminis citrei mali, singulorũ p.
III.✠.corticis citrei mali p.II.✠.sacchari
cãdidi & puri p.XXXVI.✠.denarij pon
dere in potione uini diluitur, & ieiuno
datur. Si uerò periculum fuerit ne cor ho
minis, qui his calidis medicamentis uti-
tur, nimis calefiat, rosæ, uiolæ, rhodiæ ra-
dicis, scobis sandali flaui, rubri, albi sin-
gulorum p.I.✠.adijci debet. Alius pul-
uis constat ex glebæ Armeniæ p.VII.✠.
terræ Lemniæ p.VI.✠.succini candidi p.
V.✠.scobis cornu ceruini usti p.IIII.✠.
scobis ossis in corde ceruino reperti p.
III.✠.scobis cornu bestiæ unicornis p.
II.✠.smaragdi p.I.✠.camphoræ p.Ɣ.
sacchari candidi & puri p.XIIII.✠.item
denarij pondere sumitur ex uino. Ex ijs-
dem simplicibus melle uel passo exce-
ptis fiunt eclegmata. quale est quod ha-
bet radicis petasitæ, radicis chamęleonis
nigri, radicis quinquefolij, foliorum di-
ctamni Cretensis, gentianæ, singulorum
p.I.✠.myrrhæ, croci, glebæ Armeniæ,
singulorum p.Ɣ.zedoariæ, baccarum
f iunipe-

iuniperi, corticum citrei mali, seminis acanthij, singulorum p.✝.I.& ℥.in puluerem contrita excipiuntur melle. datur p. II.✝. Ex ijsdem denique simplicibus conficiuntur liquores stillaticij, qualis est in quo sunt, baccarũ iuniperi, radicis asclepiadis, radicis agrestis nardi, radicis quinquefolij, radicis dictãni nostratis, zedoariæ, cyperi Babylonij, singularũ p. XXX. ✝. succini candidi, myrrhæ, glebæ Armeniæ singulorum p. XV.✝. aloes, ammoniaci thymiamatis, camphoræ, terræ Lemniæ, singulorum p. VII.✝. seminis mali citrei, seminis acanthij, folij Cretensis dictamni, singulorum p. V.✝. primo radices secãtur in minutas particulas & semina leuiter tundũtur. deinde omnia macerantur tribus diebus in succi mali punici, mali arantij, mali citrei, limonis, singulorum duobus cyathis, & uini Cretici sextario. tum in ampullam infunduntur, & lento igni destillantur. datur uerò hic liquor cochlearis mensura ieiuno. etenim ne pestis in homines irrepat, mane singulis diebus unũ aliquod istius generis medicamẽtum compositum uel simplex sumant:

mant: maximè uerò cùm è domo sunt egressuri. quod prius non fiat, quàm sol aerem sua luce illustret, aliquantum suo calore purget. arbitror etiam salutare fore cor medicamentis extrinsecus firmare. quo sanè modo sacculus, qui medicinas cõtra pestẽ efficaces in se cõtineat, è purpurea sindone conficiendus est, & supra cor quod est sub mamilla sinistra inponẽdus. itẽ cãdida sindon duplicata, & id genus aquis stillatícijs madefacta. quòd si in metu fuerimus propter cor ne medicinis, quæ cõtra pestem prosunt, calefactũ in febrim ad habitũ perductam incidat, cum eis permiscendæ sunt refrigerantes. prioris generis sacculus fiat ex flore buglossi, echij, cirsij, stichadis Gallicæ, foliorum apiastri, rorismarini, ocimi, singulorum p. I. ⚹. corticis mali citrei, corallij rubri, corallij albi, ossis in corde ceruino reperti, camphoræ, telæ bombycinæ combustæ, singulorum p. ℣. musci grana IIII. croci grana II. Posterioris uerò generis sacculus fiat ex rosa rubra, uiola, flore, buglossi, echij, cirsij, singulorum p. I. ⚹. folij myrtini, corticis mali citrei,
 coral-

corallij rubri, corallij albi, succini candidi, sandali albi, singulorum p.℥. Simili modo prioris generis epithema habeat aquæ stillaticiæ apiastri, stichadis Gallicæ, rorismarini, ocimi, uini Cretensis, singulorum cyathos tres, aquæ stillaticiæ, buglossi, echij, cirsij, aceti, singulorum cyathum unum, corticis mali citrei, seminis ocimi, zedoariæ, corallij rubri, corallij albi, ossis in corde ceruino reperti, camphoræ, succini candidi, singulorum p.℥. croci grana IIII. musci grana II. Posterioris uerò generis habeat aquæ stillaticiæ rosæ, cichorij, floris salignei, singulorum cyathos duos, aquæ stillaticiæ buglossi, echij, cirsij, uini Cretensis, aceti, singulorum cyathum unum, sandali flaui, rubri, albi, tari, corallij albi, corallij rubri, ossis in corde ceruino reperti, unionum p.℥. croci grana II. musci granũ I.

Hactenus de ratione qua nos à peste, ex aere pestilente orta, tueri possumus, dixi: nunc dicam de ea qua nobis cauere possumus ab altera, ex calida & humida aeris intemperie nata. uictus ratio eorum quibus est calidum & humidũ tempera-

peramētum, ne in intemperiem calidam & humidam delabantur, declinare debet ad frigidum & ſiccum: quibus calidum, ſed ſiccitate & humiditate temperatum, ad frigidum tantummodo, ut in reliquis duabus qualitatibus temperiem ſeruent: quibus humidum, ſed calore & frigore temperatum, ad ſiccum, ut etiam in reliquis duabus qualitatibus temperiem retineant: quibus calidum & ſiccum, ad frigiditatem ſolum: ut quibus frigidum & humidum. ad ſiccitatem: quibus prorſus temperatum, temperiem ſeruent: ut etiam quibus ſiccum, ſed calore & frigore temperatum, aut quibus frigidum, ſed humiditate & ſiccitate temperatū. nam altera qualitate ſtatui repugnant: ſicuti frigidum & ſiccum utraque, quocirca eis remedio eſt. Quoniam uerò medici cibos & potiones norunt, de ipſis perpauca dicam. quibus temperamentum calidum & humidum eſt, ijs obſonijs debent uti quæ uim habēt refrigerandi & ſiccandi. lactuca quidem & portulaca refrigerant: ſed quia humidæ ſunt, cum eis commiſcere oportet ea quæ ſiccāt. cuiuſmodi

ſunt ex herbis anethũ,pulegium,menta, origanũ,naſturtiũ: ex fruticibus thymus: ex radicibus porrũ & cępe:ex ſeminibus anethũ,apium,carũ,lybiſticũ, cuminum. quomodo etiam cõuenit ptiſana,ſi anethũ ei fuerit incoctũ: magis uerò phacoptiſana,ſi ſatureia uel pulegiũ.cõuenit etiã panis hordeaceus. cõueniunt carnes aſſatæ: maximè ſi embammata facta fuerint ex ſatureia uel ſaluia cum aceto uel omphacio, quorum utrũq; refrigerat & ſiccat, cõtrita. eodem modo conueniunt piſces aſſati. contrà uitandæ ſunt multæ carnes elixæ, in primis lactentis uituli, agni,porcelli:uitandæ aues quæ in paludibus degũt:uitandi multi piſces elixi:pręſertim in limo editi: uitanda multa iura: uitãdæ multæ potiones.hæc enim omnia humectãt. quibus uerò tẽperamentũ eſt tantũmodo calidũ,obſonijs utantur quæ intentius refrigerãt,remiſſius ſiccãt: quibus humidũ, ijs quæ uehemẽtius ſiccãt, lenius refrigerãt. Quod uerò ad balneas attinet, calidis & humidis nõ cõuenit ſæpius in ſolium deſcendere, in quo calida inſit,quòd ea calefaciat & humectet:nec ca-

lidis

lidis in tepidario insudare, uel in caldario sudare, quod utrũq; calefaciat: nec humidis in soliũ descendere, in quo tepida insit. quæ ut nõ calefaciat, tamẽ humectat: nec ijsdẽ in id, in quod frigida sit infusa, quæ ut infrigidet, tamẽ humectat. Quinetiam quoties corpus in tantam intemperiem deuenerit ut augeat bilem flauã, uel atram, uel pituitã, euacuandum est: quoties sanguis redundauerit, is uena incisa mittendus.

Restat etiam de ratione, qua nobis à tertij generis peste, ex esu frumenti putrefacti, uel è potu aquæ corruptæ nata, cauere possimus. quoniam uerò rarissima quæq; cœli intemperies ab astrologis prædicta euenit, nec ullius hominis prouidentia tam perspicax est, ut præuidere possit annũ uel annos, quibus talis intemperies euentura sit, qualis frumenta, anteaquam ad maturitatẽ deueniant, rubigine uitiet, ut ea coemat proximo superiore anno orta, ad incertos temporis euentus patremfamiliâs prudentem semper paratũ esse, & frumentorũ recon ditorũ copiã habere oportet. quã diues

facilè poteſt habere, pauper difficulter, rebus omnibus egens & mendicus diffi cillimè. paterfamiliâs attentus prætèrea ſtudioſè diligēterq; curabit, ut praua con dendi ratio frumenta mucore non repleat, idem recondita, ne ea longinquitas temporis in putridam affectionē com mutet, tempeſtiuè diuendet: atque recentia in eorum locū recondet, quo modo id genus peſtis in homines tantūmodo egentes & indiligētes inuadet. quanquā ſi ita feret caſus infeſtus, ut granariū incendio conflagret, frumēta, quę paterfamiliâs cautus & ſolers prouidentiſſimè parauit & recondidit, peribūt. quæ eadē, cùm oppidū maxima hominū multitudi ne obſidebitur diutius, plebs & milites fame cōmoti diripient. atq; neutro modo ille cōmunem frumēti emendi, uel famis ferendæ neceſſitatē effugere poteſt. quæ neceſſitas etiam interdum obſeſſos cogit aquas bibere cloacales: ut eadē exercitū, quē hoſtis ualidior ſic coercet, ut liberè aquari nō poſſit, limoſas, cœnoſas, lacuſtres, paluſtres quaſdam. ſed aquarum uitia, ſi tempus datum fuerit, aliquo modo

modo corrigi possunt: limosæ quidem, quibus cœnosæ non multum dissimiles sunt, ut purgandæ sint, libro tertio De natura eorum quæ effluunt ex terra, paucis explicaui; quæ repetere necesse non habeo. quibus uero modis cloacales, lacustres, palustres, aliæq; putridæ sint corrigendæ, nũc dicam. Primo in linteum infusæ sępius, maxime si fuerint turbidæ, colentur. deinde permisceantur cum aceto, uel omphacio, uel acido mali punici, aut citrei, aut limonis succo. si liquores istius modi defuerint multitudini. quisq; singulis dieb. mane deuoret Andromachi uel Mithridatis theriacæ p. ☩ quadrantem, & usq; ad meridiẽ cibo & potione se abstineat. qui uero primi condunt urbes, ut ciues aquas corruptas uitare possint mœnia constituant in his locis, qui uel aquis salubribus abundant, uel in quas facile inuehi & importari possunt. oppidũ prętera ad insalubrem lacum uel paludem, aut ad Charoneas scrobes ędificatum, ad imitationem M. Hostilij aliò transferre oportet. is enim, cùm Salapiã ad lacum sitam quatuor milia passuum ab eo transtulisset,

ſtuliſſet, Salapinos annua peſte liberauit: ut Empedocles Selimuntios, cùm in male olentem lacum, eorum oppido uicinum, unde peſtis orta fuit, duos fluuios ſuis impenſis deriuaſſet.

GEORGII AGRICOLAE DE PESTE LIber tertius.

N ſecundo libro dixi de ĳs quos potiſſimum aer peſtilẽs ſuo ueneno inficiat, quos peſtifer ſua intẽperie lędat, qui perniciofum ſuccum ex cibis & potionibus corruptis colligant, de modis etiã quibus ab his malis nobis c auere poſſimus: in hoc tertio libro dicã de rebus quæ indicio ſunt aliquem ĳſdẽ m alis eſſe affectũ: de ſignis tam malis quàm bonis: de medicamẽtis quæ eos ad ipſos mortiferos morbos dare oporteat. Vt autem rurſus ſingulatim quodq; peſtis genus perſequar, in quem ex aere putrido orta inuaſit, is ſi laborat febri ad habitum perdu-

perducta, non sentit eam se habere: quòd ipsa perpetuo sui similis sit. nec enim, quæ natura huius febris est, accessio fit ulla, neq; magis corpus unquam incalescit, neq; consistit calor, neq; sequitur remissio: quare ægrotus negat se febrire. medicus uero, qui manibus ægroti pectus attingit, caloris & acrimoniam & speciem percipit. arteriarum præterea pulsus non maiores & crebriores quàm esse solent, sed tantummodo celeriores: & quidem imbecillos, ut omnes sunt qui corporis ipsius intemperiem consequuntur. idem medicus cernit ægrum spiritus magnos, crebros, celeres ducere & emittere. quanquam autem ægrotus febrim non sentit, tamen cor, quod ipsum putredine sit infectum, angoribus confici sentit, & uires debilitari. eius pulmo pestilentem animam respirat: quā fœdi esse odoris astantes & assidentes omnes sensu percipiūt. medicus præterea uidet colorem in primis partium oris pallore, qualis est erysipelati uel sacro igni mutatum: & urinas aut hominis sani urinis esse similes, & nullam morbi certā significationem habe-

re:aut eis innatare quædam,quę mortem denuntiant. subliuida scilicet, uel similia latis araneorum telis, quarum aliæ super alias lanarum instar iniectę sunt: aut nihil prorsus innatare, uel in eis subsidere, q̄d spem uitæ ostēdat uel mortis periculum portēdat:quinetiam oculos ægro, ubi in balneas uenit, ut uenire solēt qui crebro lauātur,calidos & flammeos fieri, talesq; permanere donec uitam cum morte cō-mutet:sicut omnes, qui hac febri iactantur, cōmutant. Sin morbo pestilente æger,putrida febri laborat, ipse sentit se febricitare, uerùm nō perpetuo æqualiter, sed in initio leniter, quòd putredo nondū satis magnas uires habeat: deinceps acrius,quòd tempus malo plerunq; afferat incrementum. ueruntamen calor in uisceribus inclusus urit intus,foris uehemens esse non uidetur. quod etiam Thucydides historicus in Atheniensib. cùm eius temporibus pestilentia conflictarentur,animaduertit. etenim scribit, corpus, si quis ipsum tangeret, extrinsecus non ualde calidum fuisse, cùm interiores eius partes sic urerentur, ut ægri neq; tenuia

uesti-

uestimenta neq; lintea ipsis iniecta susti-
nerent, sed nudi cubarẽt. medicus autem
experiens hęc non modo ex ægroti uer-
bis & corporis contactu discit, sed ex in-
spirationibus & pulsibus. nam utranq; a-
ctionem magnam, crebram, celerem cõ-
perit, non tamen posteriorem statum, im
becillã, ut eius qui pestilente febri ad ha-
bitum perducta laborat. intus autem in
ægroti pectore maximi sunt ardores, q̃d
humor, qui est in cordis uentriculis, pri-
mo putrefactus incaluerit. eiusdem non
pulmo solum pestilentem animam respi
rat, sed totum corpus per inuisibilia cutis
foramina pestilẽtes halitus emittit, quod
putredo in ipsum distributa sit. hæc quo-
que plerisq; omnibus cõmunia sunt: tu-
mores omnes cæteris eiusdẽ generis tu-
moribus iccirco peiores esse, quod ex pu
tridis humoribus sint orti: si caput humo
ribus repletum fuerit in initio morbi æ-
grotum propter eos ad somnum propen
sum esse, deinde propter putredinis acri-
moniam somnum non capere & delira-
re: linguam febris ardore torreri: ægrum
ualde sitire, cibum fastidire: non raro uo-
cem

cẽ missam reflectere, quod guttur & fauces ab humore putrido sint occupatæ: humorem in locum cuiq; ęgro maxime imbecillum expelli: deiectionibus laborare aut ferè nullis, sed cibum & potionẽ omnem euomere: aut multis & colliquefactis, easq; solito magis fœtere: urinas ueterinorum instar esse turbidas, quod calor crudos humores, quibus uenæ refertæ sunt, agitet, si uero tales non fuerint, quæ in eis sidunt plerunq; esse mala, quę innatant pessima: præcordiorum intentiones adesse: multos sudores fœtidos consequi: nares sanguine stillare. Verùm hi minus periclitãtur, qui antidotũ sumptam non reuomunt, nec cibos, nec potiones: quibus natura atque ius corporis ocyus in plures partes se exonerãs procul à corde plures gignit tumores, & quidem in glandulis magnos & suppurantes, maxime si febris aliquantum remittat, & cætera mala fiant leniora: quorum corpus æqualiter totum sudat. contrà his periculum mortis est iniectum, qui antidotum semel atq; iterum datam, & cibos & potiones reuomunt: quibus nul-
lus

ſus tumor apparet, aut, ſi apparuerit, ſubito ſubſidit, quòd naturæ tanta uis nõ ſit, ut humorem putrefactũ poſſit expellere, aut, ſi expulit, pus gignere atq; ſanare. his etiam iniectum eſt mortis periculũ, quibus tumor qualiſcunq; medicamentis ſuperpoſitis non maturatur, ſed corrumpitur: quibus inflammatio ferro inciſa fit liuida & ſicca: quibus ex carbũculis, item ferro inciſis, neque pus, neq; ſanies exit, ſed quædam quaſi ſpuma: quibus inflammatio, uel carbunculus circa fauces incidit, etenim repente ſpiritum frequenter elidit, atque ſic hominem ſtrangulat. quibus cerebrum phrenitide, iecur inflammatione laborat: quibus puſtulæ uaris ſimiles ante diem decretorium exortæ ſtatim in liuorem, uel in nigrorem, uel in eundem rubore miſtum, uel in uiolaceum colorem, uel in uiriditatem quandam mutantur: quibus, ubi nares multo ſanguine ſtillarunt, aut corpus eundem exudauit, meliuſculè nõ eſt, etenim annis abhinc ferè duobus Miſenæ, à qua urbe regio nomen traxit, mulieris cuiuſdam peſtilentia correptę pectus & caput

triduo

triduo sudarunt sanguine priusquam extingueretur. his prætereà mortis periculum est iniectum, qui atram bilem uomũt uel deijciunt: quibus aluus nihil aut parũ excernit, aut crebro perliquidum & pingue & odoris fœdi: quibus uesica nullã aut paucam urinam reddit, aut instar musti turbidam, in qua nihil subsidit, & quę mali est odoris. uariæ etiam multorumq; colorum uomitiones, deiectiones, urinæ, periculum mortis ostendunt: præsertim cùm magna fœditas odoris accessit. mens deniq; cõtinenter turbata, mortem subesse testatur: ut autem hæc morituri signa sunt, ita morientis pulsum arteriarum esse inæquabilem & fornicãtem: extremas corporis partes frigidas habere: frigido sudore circa pectus & faciem sudare, cũ animi defectione. & si hæc signa pesti cum multis alijs morbis communia sunt. mortui uero peste signum est, liuor nasi, aurium, unguium fœdior quàm in alijs mortuis esse consueuit. At qui pestilentia, ex diuturna aeris intemperie orta, conflictantur, si ardente febri laborãt, initio, ut dixi, soporãtur: angoribus conficiuntur:

ficiuntur :horroribus perfunduntur:dorſi dolorem habent:non eſuriunt: non ualde ſitiunt:uox uitiatur:non multum delirant,ſed ſopore uigilante detinentur.ueruntamen nonnulli uigilia cum dolore uexãtur.multa quæ cruda & tenuia ſunt excernunt: aut urinas multas & tenues redd unt: aut ſudant, & quidem qui largius,uitam & ſpiritum longius quàm cęteri ducunt:attamen plerią; omnes quia hæc excrementa, ſiue multa ſiue pauca fuerint,morbum non iudicant,ſed ſymptomata ſunt: neq; ſanguis decretorius ex narib. profluit,qui multus ſemel profluere ſolet, ſed pauco ſubinde ſtillant: nec abſceſſus ullus decretorius fit, incerto ordine moriũtur:ferè tamen circa dies decretorios. Non diſſimilia phreniticis accidunt.ſed hi prorſus nõ ſitiunt: quanquam autem, ut alij phrenitici non inſaniunt, tamen mens eis turbata eſt, & ſopore languidi grauiter pereunt. At eryſipelas quo homines ante uer,uere,æſtate, autumno infeſtantur, non pus gignit, ſed ſaniem putridam, mali odoris, colore pallidam uel liuidam.quæ & ipſum ul-

cus & iunctam ei partem adeò erodit, ut quibusdam suppurationes, magis uero putredines puri nō assimiles, tantæ fiant, ut non modo multa caro, sed etiam nerui & ossa decidant, aut, si non deciderint, denudentur. quod etiam punctis & ictis accidit, cùm uulnera curantur. qui ægri plerunque ex morbo euadunt, quod humor putridus in uisceribus se non recondat, sed erumpat è corpore. qua de causa etiam hi euadunt, quorum aluus turbata excernit biliosa, & uesica biliosam urinā reddit. quibus uero horum nihil accidit, & inflāmationes ac erysipelata orta mox euanescunt, complures mortem obeunt. sacer autem ignis & carbunculus erysipelate peiores existunt. corporis quoque partes, quæ proximæ sunt lippitudinib. apthis, carbunculis, tuberculis, siue in locis quæ ad fauces sunt, siue in pudendis & inguinibus fuerint, putrescunt. quomodo in gingiuis quoque abscessus fiunt, & in ore atque pudendis exulcerationes. sed lippitudines sunt humidæ, diuturnæ, cum dolore coniunctæ: palpebrarum ficus multorū uidendi sensum perdunt. At

omnis

omnis generis pustulæ si multæ fuerint, inter bona indicia sunt: si paucę, inter ma la: sed tertij generis sub cute latentes, aut in colorem uiolaceũ, uel uiridem, uel nigrũ mutatę, inter pessima, pręsertim cùm æger supinus cubat manibus & cruribus porrectis, aut uesica nullas urinas reddit, aut aluus supprimitur, aut sudor frigidus prorũpit. hi quibus istæ tertij generis pustulę uariculis similes oriũtur, in initio, ut etiam quidem pestilentia primi generis correpti, plerunq; adeò leniter febriũt, ut nec ipsi nec medici multum metu soliciti sint: postea acrius, sentiũtq; membra esse admodum male lassata, & totum corpus, quasi multo labore fractũ esset, debile. eis ferè quarto uel septimo die, quo pustulę erũpũt, mẽs turbat̃, loquũtur multa & interdũ aliena, oculi rubẽt. q̃d uero ad cętera symptomata pertinet, eodẽ modo quo alij hac ardẽte febri cõflictati, se habẽt. quib. uero eadẽ febri laborantib. nullus tumor erũpit, nec ullæ pustulæ apparẽt, hi plerũq; in maiore uitę periculo uersant̃. At ex his, qui alui morbis urgent̃, aliq̃s leuitas intestinorũ opprimit: multos

eorundem exulceratio: multos intestini recti dolor, item ex ulcere natus, maxime uero pueros impuberes. ut autem hi qui bile flaua redundāt, biliosa excernūt: qui humore simili sero, tenuia & aquosa, ac utrinꝗ torsionibus dolorū plenis & uoluulis prauis laborāt modo sine febri, nūc uero cum febri: tamen excrementa talia, quod multus humor restet in corpore, dolores eis nō exhauriūt: multoꝗ minus excrementa pinguia ex uisceribus colliquefactis orta. quod symptoma nō separatur à febribus pestilentibus. eorum qui medicamenta data ægrè assumunt, quiꝗ purgantibus offendūtur, partim cito pereunt, partim longius uitā ducūt. pleriꝗ uero omnes, qui de uita decedunt, siue morbis acutis, siue longis afflictētur, alui ęgrotationibus extinguūtur: pleriꝗ omnes cibū fastidiunt. sed qui ex aluo laborāt sine febri, si humores frigidi, seu crassi seu tenues fuerint, quibus abundant, eis nondum putrescunt, non sitiunt: sin putrescentes incalescunt, sitiunt. qui uero febriunt, intemperantius potione non utuntur, quod eis tam multa quàm illis sa-

nies in uentriculum non confluat. Quod uero ad urinas pertinet, hac lue conflicta ti plerunq; plures reddunt quàm fuerit potio quam assumpserunt, quòd corpus humoris sero similis plenum sit. quæ tamen malæ sunt: nec enim crassæ, neq; coctæ, neq; corpus probe purgantes. itaq; significant futurum, ut interiores corporis partes colliquefiant, ut aluus turbetur, ut ægroti doloribus angãtur, ut morbus longus fiat, ut nõ iudicetur. quorum uero urinæ contrario modo se habent, qui non ita multi sunt, ostendunt eos breui ex morbo euasuros. At phrenitici maxime sopore laborant. deinde qui febri ardente uel aliqua alia urgentur. sed illi per se, hi quòd febris calor humores crudos & frigidos, qui redundant in corpore, ferat ad caput. uerum plurimos per totum morbi tempus cõsequitur uel grauis sopor, quòd frigidus humor crassus & multus insit in capite: uel breues somni, quòd humor tenuis & putrefactus. Et si uero hi, qui febribus alijs tam intermittentibus quàm continuis laborant, cohorrescunt, aluus eis etiam turbatur,

urinæ multæ & malæ sunt, neq; sudores neq; abscessus fiũt decretorij, tamẽ pauci moriuntur: & quidem ex aqua inter cutem. qui nec in latus dextrum uel sinistrum, neque supini cubare possunt, sed in culcitra tantummodo residere puluinis ad tergum & caput appositis. cæteri uero conualescunt. sed febris plerosq; temere relinquit. perpauci iudicantur, ac ferè circa octogesimum diem. At tabes plurimos perimit. multi, quos inuadit hyeme, decumbũt. aliqui recti ipsam sustinent. sed qui decumbũt, pleriq; omnes ante uer pereunt. alios tabes diutius male habet: nã eos tusses non relinquũt, quanquam æstate remittunt. sed sub autumnum omnes decũbũt, & multi uitam cum morte cõmutant. eorum autem plurimi his malis afflictantur: eis uox uitiatur: crebro cohorrescũt: sæpe febrib. continuis & acutis urgentur: per omne morbi tempus sudoribus perfundũtur intempestiuis, multis, frigidis: multum frigent, & uix rursus recalescunt: aluus siccata ex toto supprimitur, & uicissim humectata celeriter rursus multa exprimit, & quæ

pulmonẽ infeſtant deijcit: urinas profundũt multas, malas, pingues propter interiores corporis partes colliquefactas: fre quẽter tuſſiũt: multa ſputa cocta & liquida excreãt, nec ualde dolent: quòd ſi doluerint, tamẽ exſcreãdo pulmonẽ admodũ leniter expurgant: humor, qui multus deſtillat ex capite, fauces nõ mordet, nec enim ſalſus eſt, ſed lentus, albus, liquidus, ſpumoſus. nec hi cibũ appetũt, nec potionibus cũ cibo aſſumptis delectãtur: non enim ſitiunt, & quidem iiſdem de cauſis quas ſupra attuli. corporis tãdẽ grauitas adeſt, quòd uis, quę id ipſum ſuſtinet atq; mouet, emortua ſit. ſoporãtur. plurimi tumidiores fiunt & in hydropẽ delabũtur, inhorreſcunt & delirant iam morituri. pituita autẽ plenos talis tabes male habet. qui albidi uel ſubrubri exiſtunt, & glabri fiunt, atq; ſcapulæ eis alarum inſtar eminent, maxime uulneribus. iuuenes uero pituitoſi dolorib. inteſtini recti uexantur. atra bile uel ſanguine refertos, febres ardentes, phrenitides, inteſtinorũ exulcerationes inuadunt. amara bile plenos lõga alui profluuia, & acria atq; pinguia

excrementa infeſtant. quod uero ad anni tempus pertinet, hyeme ſalubriter agũt omnes hi præter tabe correptos: quanquam etiam ante uer febres ardentes & phrenitides ſolẽt oriri. ſed omnibus grauiſſimũ eſt uer, plurimoſq; perimit: æſtas facillima, & pauciſſimos occidit: autumno, & ſub pleiada rurſus multi mortem obeunt. At in quos peſtilentia, ex ſucci mali cibis, aut ex aquæ corruptæ potione orta, inuaſit, ſi uehemente & praua febri uel alicuius uiſceris inflãmatione laborant, de uita cedunt. pauciſſimi quoq; febrientes ſimul cum exterioribus ulceribus, quibus uis & natura eſt carbunculi uel phagedenæ, ex morbo euadũt: ſed plurimi, etiamſi longius uitam ducãt, intereunt. ex alijs autem ulceribus ſimilitudinem gerentibus ſpeciemq; inflãmationis, uel eryſepelatis, uel ignis ſacri, uel impetiginis, uel ſcabiei uel lepræ, quę mitiſſime ex cute erũpunt, interire non ſolent: ꝙ prauos humores ex uiſceribus & profundo corpore exhauriãt & exinaniãt. in cęteris uero febribus aut aluus deijcit ea quæ male olẽt & inteſtina mordẽt, unde

eorum

eorum exulceratio oritur, uel inanis egerendi uoluntas: aut uesica reddit urinas acres itemq́ malè olētes, quæ ipsam exulcerāt: aut sudores similiter malè olidi eas febres iudicāt, aut abscessus putridi. Sed de his satis. sequitur trium pestis generū curatio. in cuiusq́ autē putredine interdum talis est tantaq́ necandi uis, ut nullis medicamētis debilitari possit. uerùm primum genus, ut dixi, duplex est, febris enim uel ad habitum perducta, uel putrida: quarum hæc interdum curari potest, illa nunquā curari potest. quā enim medicinam, ut rectè scripsit Galenus, inuenies & adhibebis putredini, quę in ipso corde consistit? etsi uerò hæc pestis sanari non potest, tamen ad eam medicus ægro, in præceps periculū adducto, medicamentum dare debet, quod initio morbi certus esse non possit utra febri laboret: atq́ si ad habitum perducta, utrum natura putredinem nondum ingrauescentē de cordis corpore remouere possit, necne possit. sex autem præcipuæ sunt ad hanc pestem curandam significationes, quas qui uerbum è uerbo Græco exprimunt, indi-

cationes nominãt: calor ſcilicet febrilis, qui medicamentis refrigerantibus eſt reſtinguendus: interior humorũ putredo, qui uel concoquendi ſunt, aut euacuandi: halituũ uel uaporũ mordacium & acrium fumo uel fuligini non abſimilium. retentio, quæ relaxanda: uiſcerũ obſtructio, quæ reſeranda humorũ redundantia, qui uel uena inciſa mittendi, uel medicamentis purgantibus ducendi: extranea putredo peſtilẽs, cuius uis antidotis frangenda. ſed inter medicos tãta de eo, quod primo exequendum ſit, diſſenſio eſt, ut etiam in diuerſas curandi uias procedant. nam in initio morbi peſtilentis alij ſanguinem detrahunt: alij humorem in corpore redundantem medicamento purgant: alij dant antidotum. qui principio uenam incidunt, ſanguinis detractionem per eam primo peſtilentia correptis neceſſariam eſſe Galeni uiri, ex arte medica in primis nobilitati, autoritate contendunt. is enim in hanc ſententiam ſcribit: optimum eſt uenam incidere, nõ in continentibus modò febribus, ſed etiam in alijs omnibus ex humorum putredine

tredine ortis: nisi uel ætas uel uirium imbecillitas obstet. etenim natura, quæ corpus nostrum regit, leuata, & eo, quo tanquam onere quodam premitur, deposito, residuum facilius deuincet. unde muneris sui memor id coquet quod coqui potest, id excernet quod excerni potest. Primo igitur quoqꝫ tempore his, in quos pestilentia inuasit, sanguinẽ mittere conuenit. qui uerò humorem in corpore redundantem primò purgãt medicamẽto, concedunt quidẽ illis ut in cõtinentibus febribus pestilẽtibus sanguinẽ detrahãt, in cõtinuis pestilentibus non cõcedunt: quòd cum tale uenenũ per se uires ægroti debilitet, eas sanguis, quo corpus non abundat, missus adeò frangat ut sanitas eis restitui nõ possit. humor igitur superfluus à sanguine diuersus medicamento purgãdus est. at qui primo antidotũ dãt, pestilentẽ febrim continentẽ, uel quanqꝫ continuã, aiunt aliam curationẽ desiderare, aliam non pestilentẽ. etenim omnibus cõtinente febri pestilente laborantibus, nisi eorũ ætas & natura impedimẽto fuerint, sanguis mittendus est, ꝙ omnes

ſanguine abundĕt. omnibus etiam febri continua non peſtilente uexatis, ſi uires ferũt, detrahendus, quod corpus onere, quo ingraueſcit, leuatum, ad morbũ uincendũ fiat promptius & expeditius. ſed peſtilente continente uel continua conflictatis ſanguis primo nõ eſt mittendus, quòd uenenum peſtilens paruis momentis, ſi antidotus ipſi non reſtiterit, humores adeò mutare queat, ut homo ad ſanitatem redire non poſſit. quibus etiam his de cauſis aſſentimur, quòd ueteres Græci de iſtius generis peſtis curatione ſcribentes, neq; ſanguinis detrahendi neq; humoris purgandi ullam faciant mentionem, ſed ſolius antidoti: & quòd qui uel ſanguinē mittunt uel medicamento purgant ægrum, prius quàm antidotum dederint, tempus ad peſtilentem putredinē mutandam opportunũ, quod breue eſt, prætermittãt, multosq;, ut docet uſus, interimant: & quòd nulla putredo, nedum peſtilens, ſanguinis detractione curari poſſit. itaq; ſiue peſtilens febris ad habitum perducta in hominē inuaſit, ſiue putrida, ſiue multis regionibus communis,

ſiue

ſiue alicuius propria, ſiue paucis diebus
necē allatura, ſiue paucis horis, medicus
ſtatim (nam mora maius periculū ægro
creat) antidotum dabit, quæ putredinis
uim frangat. quia enim hæc peſtis ſua pu
tredine, tanquam aliqua beſtia ſuo uene-
no homines inficit & interficit. Græci ui-
ri experientiſſimi nō alia medicamenta,
ut ex Galeni ſcriptis intelligi poteſt, de-
derunt, quàm quę ad uenena dari ſolent:
Andromachi uidelicet theriacam, & gle
bam Armeniam. ſed cùm utraqꝫ medici-
na peſti totius ſubſtantiæ ui reſiſtat, eius
uenenū per arterias in omne corpus dif-
fuſum mutando, theriaca hoc habet pe-
culiare, uiſcerum ora obſtructa reſerare,
inuiſibilia cutis foramina impedita expe
dire, humoris putridi partem ſudore di-
gerere. utriuſqꝫ autem medicamenti ueri
& boni tantum, quantum pendet dena-
rius, dare conuenit cum uino & aquæ ſtil
laticię roſæ, uel borraginis ſeſquicyatho:
ephebis tamen theriacæ denarij bes cum
uini & alterius aquæ cyatho ſatis eſt: pue
ris triens cum ſemicyatho. Sed Arabes
bibunt ſcobis ſmaragdi grana octo, Indi
cornu

cornu bestię unicornis denarij trientem: Turcæ terræ Lemniæ p. I. ✝. Germani quidam succini albi, aliqui cornu cerui-ni, alij ossis in corde ceruino reperti, item p. I. ✝. uulgus radicis petasitæ tantundē. uel succi betonicæ hortensis, uel uerbe-næ, uel scabiosæ, uel calendulę duos cyathos Romanos. sed quia medicus prudens nō solū quid alij faciant animaduertit, uerumetiam quàm rectè & utiliter eorum quodque faciant considerat, mauult uti medicinis longinqui tēporis usu & periclitatione atque ueterū autoritate cōprobatis: ut quas etiam ipse uideat pestilentia conflictatis esse salutares. medici certe recentiores cùm animaduertissent theriacam Andromachi maximā uim habere ad cōceptam pestem cōprimendam, parū suis antidotis confisi eā plerisque omnibus admiscuerūt. qualis est nobilis illa, quæ habet cornu bestiæ unicornis p. I. ✝. camphoræ p. II. ✝. zinziberis p. III. ✝. radicis dictamni nostratis, radicis quinquefolij utriusque p. IIII. ✝. theriacæ Andromachi p. XIII. ✝. quæ omnia permiscentur cū succo mali citrei, & antidotus ad pondus

dus denarij & uictoriati ex aquæ rosaceę cyatho, & uini dimidio datur. qualis etiã est antidotus ex ouo. ea constat ex uitello, cum quo tãtus primo crocus, albumine reiecto, permiscetur, ut oui putamen denuo cõpleri possit. deinde tandiu assatur, quoad nigrescat. tum pistillo cõteritur, & ei admiscẽtur seminis erucæ, radicis quinquefolij, radicis dictãni nostratis, singulorũ p. III. ✶. terræ Lemniæ p. II. ✶. tari, corallij rubri, utriusq; p. I. ✶. & ℣. nucis quę uomitũ mouet p. I. ✶. cornu bestię unicornis p. ✶. dextãs. theriacę Andromachi tantum, quantũ uniuersa pendẽt. sed hæc antidotus propterea minus probatur, ꝙ croci uis assando frangatur, atq; ita neq; crocus neq; uitellus ægrotis prodesse possit, sed medicamentarius ex eis lucrũ faciat. uerũ si æger antidotum reuomit, sine mora os eluat aqua, in qua hordeum decoctum sit, uel, si nõ fuerit in promptu, fontana, ac antidotum denuò sumat. quodcunque autem medicamentum initio morbi biberit, si corpus sua sponte sudore madere cœpit, is eliciendus est ut ex ipso corpore euocet humo-

rem

rem putredine corruptum, quem natura antidoto corroborata expellere conat̃: sin ęgrotus spõte sudore manare nõ cœpit, nihil necesse habet desudare, quòd antidotus humores pestilente putredine corruptos sine sudore mutare possit: & quòd corpus per sudorem quẽ sua ui mouere nõ cœpit, plerunq; imbecillius reddatur. elicitur uerò sudor, si fenestris sic clausis ut perflatus nullus accedat, ægrotus calidis linteis inuolutus in lecto, in quem iniecta sit culcitra, quodcunq; tomentum in eam fuerit infartum, cubauerit, & se stragulo uel culcitra plumea contexerit. sudandum autem est horis tribus uel quatuor uel pluribus, prout ipsa morbi natura hoc postulat, & ægroti uires sustinere possunt. etenim pestis Anglica, quæ peracuta sudore finitur, perq; eum non raro ad integritatem uenitur, plures horas requirit. quinetiã ut sudor, qui densitate uel humoris uel carnis impeditur, elici possit, cũ antidoto, in uini potione diluta, permiscere oportet ea medicamẽta, quæ sudorem mouẽtur. quale est semẽ anisi, semen fœniculi, in puluerem con-

tritum & cum aceto mulſo, quod Græci ὀξύμελι nominant, uel ſaccharino, quod barbari oxyſaccharum, miſtum. ſed quandiu æger ſudat, tandiu nec edat, neq; bibat, neq; dormiat, neq; brachia, manus, crura, pedes nudet, ne frigus inuiſibilia cutis foramina claudẽs ſudorẽ à ſumma cute ad interiores corporis partes reuocet. dein ei miniſter omnẽ linteis tepefactis abſtergat ſudorẽ. tum è lecto ſi poteſt, ſurgat: ſi nõ poteſt, linteis tepefactis paulatim ſingula membra detergat. mox pura in locũ ſudore madidorũ ſupponat. paulò pòſt aluus ſi ſuppreſſa fuerit, ducẽda eſt leui medicina in inteſtinũ rectũ infuſa. qualis eſt capi uel gallinæ uel carnis bubulæ ius bene ſalitũ. cum cuius hemina cyathus tam mellis roſacei q̃ olei amygdalini miſceatur, atq; duo uitelli. Quãprimum aũt in aliqua corporis parte uel tumor, qui fuerit inflammatio ſiue glandularũ, quam Græci βουβῶνα uocant, ſiue aliarum partium, cui præter cõmune nomen aliud non eſt, cum difficultate erumpit, & foras altius non eminet: uel materia, quæ eam partem læſit, intus ſub cute

coit & dolorem facit, ei, qui manu medetur cucurbitulam, nisi sudor obstiterit, imponat, aut eam propè tumorem apponat, ut pestilens putredo maior attrahatur, quàm naturæ uis ex intimo corpore in locum expulit. si sudor obstiterit, id, cùm ægrotus in lecto desudarit, sine mora facere oportet. naturæ enim adiumento esse debemus: maximè cùm putredinem in locum accommodatum expellit. sed si æger dolorem perferre potest, priusquam cucurbitula imponatur cutem scalpello incidere oportet, ut putridus & pestilens sanguis exeat. eadem de causa utile est non ullis cucurbitulis tumori impositis, scalpello tantum uel nouacula cutem incidere. uerùm si æger dolorem, quem uel scalpellum uel nouacula facit, sustinere non potest, hirudo ad tumorem admouenda est, ut uitiosum sanguinem exugat. si ne hanc quidem ægri uires patiuntur, ad tumorem cucurbitulam sine ferro accommodare oportet, aut galli iuuenis, qui nondum rebus uenereis usus sit, plumulas clunibus detrahere, eos'que clunes nudos & deplumes ad tu-

morem

morem, extrahendi ueneni cauſa, applicare. ſed cùm inflammatio celeriter magnum tumorem facit, tum etiam naturam malagmatis uel emplaſtris, quæ uim habent attrahendi, ἐπισπαστικὰ Græci appellant, adiuuare oportet, id genus malagma ex his conſtat. reſinæ aridæ, nitri, ammoniaci, galbani ſingulorum p. IIII. ⁎. ceræ p. III. ⁎. emplaſtrum uerò quod ex baccis lauri διὰ δαφνίδων Græcè nominatur. in eo ſunt, ſeui uitulini, ammoniaci, thymiamatis, picis, ceræ, nitri, baccarum lauri, reſidæ aridæ, ariſtolochiæ, pyrethri pares portiones. hoc etiam pus mouet. ſunt qui utantur hoc emplaſtro, quod dolorem ſedat, humorem extrahit, pus maturat. radicis maluæ, radicis althææ, folij maluacei, folij uiolacei, ſingulorum tantum, quantum manu comprehendi poteſt, in aqua decoquatur. mox liquore effuſo herbæ in mortario contundantur. deinde addantur butyri recentis pondere X X I. ⁎. pinguedinis gallinaceæ p. X. ⁎. & I. ℣. fermenti pondere X X I. ⁎. olei roſacei cyathus, atque bene permiſceantur.

alij super tumorē imponunt cepas in cinere coctas, atq; tūsas. cum quibus quidam permiscent Andromachi theriacā. Sed de tumoribus nunc satis: nam de eorum curatione paulò pòst dicā. redeo ad ægrotantē, cuius imbecillitati futuræ maturius succurrēdum est cibo & potione: quòd, cum uires eum defecerint, uiuere non possit. cibus autem sit ex materia boni succi, ut modicus multum. corpori alimentum præbere possit. cuiusmodi est iusculum gallinaceum, aut è carne capi, uel gallinæ, uel phasiani, uel attagenis, uel gallinæ Numidicæ, uel perdicis cōtusa factum: & cum rebus acidis, quæ pestilenti putredini, ne agat uires, resistunt, & calorem febrilem restinguunt, permistū. quales sunt succus mali citrei, limonum, mali punici acidi, acinorū crispinę, omphaciū. si nobiles illi succi ęgroto defuerint, cum carnibus auium decoquantur oxalis, intybum, portulaca, flores buglossi, echij, cirsij: uel semina oxalidis, intybi, portulacæ. cōuenit etiam iusculum ouo mistum, & aceto pauco temperatū: oua gallinacea præmollia: panis ex iusculo coctus, uel

uel eodem maceratus: carnes pulli gallinacei, turturis, turdi, aliarũq; auicularũ, item hœdi menstrui, uituli trimestris, ueruecis anniculi cum ijsdẽ succis coctæ: ptisana deniq; cum ijsdẽ permista, panis sit optimus. at potio, qua æger sitim depellet, non sit uinũ, ne plures uapores ad caput ferat, & maiorẽ dementiã pariat. nec eadẽ de causa sit ceruisia, quæ nimis multũ lupi salictarij florẽ sapiat. sed sit acetũ saccharinũ, aqua stillaticia rosæ, oxalidis, intybi, floris buglossi, cirsij, echij temperatum: uel aqua, simplex ad tertias decocta, uel cũ aceto mista & modico cinamomo mitigata: uel in qua prius hordeũ, donec hiscat, sit decoctũ, posterius buglossi flos & oxalidis semen: uel aqua stillaticia buglossi, aut oxalidis, aut intybi agrestis, mista cũ potione ex acido mali citrei succo & saccharo facta: uel aqua stillaticia capi, uel phasiani, uel attagenis, uel perdicis, uel hœdi. cũ his aũt omnibus aliquid potionis ex acido mali citrei succo permisceri debet. quinetiã ægrotus uti poterit potione quæ habet aquæ stillaticiæ oxalidis libram unã, aquæ stillaticiæ floris bu-

glossi, floris echij, intybi, singularũ trientem, rosaceæ quadrantem, succi mali punici sextantẽ, succi limonũ sescuntiam, aceti unciam, sacchari sesquilibram. quæ aquę & succi sint ad tertias decoctę. si uerendũ est ne ęgrotus deficiat, tum talis & esca & potio sæpe quidem tam noctu quam interdiu, sed non multa tamẽ, danda est, ut illa nutriat, hæc sitim sedet, neutra oneret. medicamẽtis præterea pestilẽtia conflictatus utatur. quale est quod ex his cõstat. sacchari rosacei, corticis mali citrei saccharo cõditi utriusq; p. x. ✠. & semis. succini candidi, corallij rubri, terræ Lemniæ p. I. ✠. potionis ex acido mali citrei succo & saccharo factæ quantũ satis est. quod magnitudinem nucis auellanæ impleat æger spacio inter prandium & cœnam inter medio atque etiam noctu sæpius deuoret. cordi quoque epithema inijciendum uel unguẽtum illinendum: nisi carbunculus alius'ue tumor ibi consistens impedierit. in epithemate sint corticum mali citrei, sandali rubri, sandali albi, succini candidi, camphoræ, corallij rubri, corallij albi, ossis in corde ceruino

uino reperti, ſcobis eburneæ, zedoariæ; roſæ, croci, ſingulorum p.✠. ſextans. aquæ ſtillaticiæ roſæ, uiolæ, floris bugloſſi, oxalidis, ſingularum libræ triens. res ſiccæ in puluerem contritæ, cum liquidis miſceantur. at in unguento ſunt hęc: ſeminis mali citrei, oſſis in corde ceruino reperti, ſcobis cornu beſtiæ unicornis, ſuccini candidi, ſandali rubri, roſæ, ſingulorum p.✠. ſextans. olei roſacei, olei uiolacei, utriuſq; ſemuncia. aceti paululum. rurſus res aridæ comminuantur, & cum oleis & aceto permiſceantur. Sed quia æger aerē corrumpit anima, quam à pulmone reſpirat, ne corruptum ſpiritu rurſus in eundem ducat, cubiculum propter putredinem rebus odoratis conſpergatur: propter calorem febrilem refrigerantibus. ad utrunque utilis eſt roſa, uiola, flos iaſmini, flos nymphææ: & eorundem aquæ ſtillaticiæ. ad alterum æſtiuis menſibus etiam aqua fontana aceto temperata, & uitium capreoli, & rami ruborum. quinetiam ad utrunque accommodatum eſt decoctum, quod habet poma, quorum odoratus iucundus eſt, nouem,

in frusta secta.corticis mali citrei,corticis
mali arancij,baccæ lauri,baccæ iuniperi,
singulorũ p.IIII.✠.rosæ manipulos III.
uiolæ,floris,nymphææ,utriusq; manipu-
los II. folij ocimi, roris marini, lauri,sin-
gulorum manipulum unũ,decoquuntur
in aqua fontana.sed pestem curãtes plu-
res cereos accẽsos in altera manu gestẽt,
eosq; sæpius ad os admoueãt, ut flamma
aeris,spiritu hauriendi, putredinem debi
litet. Quatuor uerò horis post cibum as-
sumptũ si corpus ægrotãtis sanguine re-
dũdat,is ex incisa uena mittẽdus est: mo-
dò uires patiantur, & anni tẽpus aliúdue
nõ obstet.si capitis quidẽ aliqua pars uel
colli cum dolore intumuit, uena brachij,
quæ ex alis nomẽ inuenit, incidenda est,
uel ea quę ex humeris est nominata eius-
dem lateris.quod perpetuũ est: si alæ,aut
pectus, aut alterum latus, aut uenter, aut
lumbi, aut dorsum, ea brachij uena quæ
ex iecore nomẽ traxit: si inguen aut crus,
ea quæ est iuxta poplites uel talos : si ue-
rò tam in sinistri quàm dextri lateris ali-
qua parte tumor oritur, utrinq; ex uena,
quam incidendã esse dixi,sanguis mitten
dus

dus eſt:ſed eius plus ex ea quæ prius incidit̃, minus ex ea, quæ poſterius. At ſi nullus tumor apparet, ex latere, quod dolet, ſanguis mittendus eſt: atq; rurſus ſi ſuperiores partes in dolore ſunt, ea uena brachij incidẽda eſt quæ ex alis nomẽ duxit, uel quæ ex humeris: ſi intermediæ, ea brachij quæ à iecore dicta eſt: ſi inferiores, rurſus ea quæ eſt iuxta poplites uel talos. ſi deniq; nulla corporis pars cum dolore intumuit, nec ulla ſine tumore dolores habet, uena brachij media. medicus autẽ qui ſanguinem mittit, hominis peſtilẽtia correpti uires, quas ipſa debilitat, æſtimare debet, eumq; ſemper ante ſupprimere quàm anima deficiat. ſi uero propter annos, aut conceptionem, aut corporis iam inde ab ortu imbecillitatẽ, aut animi defectionem, aut cibi faſtidium, quod plerunq; peſtilentes febres comitatur, aut alui fluxũ, aut aerem æſtate nimis ualde calidum, hyeme perfrigidum, aut aliud uena incidenda non erit, cõciſa antè ſcalpello cute uel dorſi uel humeri, uel natis, uel cruris, cucurbitula ei eſt accõmodãda & ſanguis extrahendus. uerum ſi poſt ſan-

guinis detractionē ægroto timemus ab humoribus cōmotis ne ad caput ferantur & mentem turbent, ei dabimus potionis ex ſucco oxalidis & ſaccharo factæ unciam, potionis ex ſucco roſæ & ſaccharo confectæ ſemiunciam, aquæ ſtillaticiæ oxalidis, uiolæ, floris bugloſſi, ſingularum unciam. Cum uero corpus ſanguine non redundat, ſed humoribus peſtilēte putredine corruptis & aduſtis, ex quibus atra bilis iam orta ſit, & adhuc oriatur, aut quando cum inflāmatione miſta eſt flaua bilis uel humor melancholicus uel pituita, proximo die purgandus eſt ęger, ſi uires habet, ſi crebris aut uomitionibus aut deiectionibus non infeſtatur, ſi morbus urget. & ſi enim carbunculi, quorum atra bilis effectrix eſt, in corpore nati ſunt, aut inflāmationes miſtæ, tamen, quia natura humores agitat, ante concoctionem euacuādi ſunt: præſertim cum Andromachi theriaca uel aſſimilis antidotus craſſos iam attenuarit, & uiſcerum obſtructiones reſerauerit. purgantibus autem medicamentis omnibus admiſcere oportet ea quæ peſtilenti putre-
dini

dini aduersantur. quanquam enim antidotus, si ualuit, uim putredinis uirosæ fregit, tamen eius etiam reliquiæ, si quæ remanserunt, atque pestilentis aeris semina denuo hausta mutari debent. admiscere præterea oportet medicamenta, quæ calorem tam purgantis medicinæ, quàm febris restinguant. itaque bilis flaua ducatur potione quæ habet floris buglossi, cirsij, uiolæ, singulorum p. v. ✝. seminis lactucæ, portulacæ, cucumeris, singulorum p. II. ✝. scordij, lactucæ, lichenis, qui petris adnascitur, singulorum manipulum dimidium. succi acaciæ, Indicæ, tamarindos Mauri uocant, p. III. ✝. Zyzipha, mixa, utrorumque numero X. pruna numero XV. ex aquæ fontanæ sextario decoquuntur ad dimidias. in istiusmodi decocti colati cyathis duobus siliquę Indicę, quam cassiam Mauri nominant. p. VII. ✝ diluuntur, & additur potionis, quæ ex acido mali citrei succo & saccharo constat, semicyathus. atque rhabarbari dilutum. id hoc modo fit. rhabarbari selecti p. I. ✝ & spicæ nardi Indicæ p. ✝ sextans: secantur in minutas particulas & horis decem ma-

cerantur in aquæ stillaticię intybi horten sis sesquicyatho. tum per linteum exprimuntur. at melãcholicum humorem ducit potio, quæ habet floris buglossi, cirsij, uiolæ, epithymi, singulorum p. III. ✝. scordij, intybi hortensis, chamædryos, asplenij, eupatorij, singulorũ manipulum dimidium. seminis intybi hortensis, portulacæ, anisi, feniculi, petroselini, apij, singulorum p. II. ✝ & sextantem. polypodij quercini p. II. ✝ folliculorum senæ p. I. ✝ pruna numero X V. ex aquæ fontanæ sextario decoquuntur ad tertias. in huius decocti colati cyathis duobus macerantur duodecim horis myrabolanorum Indarum contritarum p. V I. ✝ & I. ℈. deinde per linteũ exprimuntur, & in eo decocto diluitur eclegmatis è sena p. I. ✝. Sed in potione, quæ pituitam ducit, hæc insunt, floris buglossi, cirsij, uiolæ, singulorum p. III. ✝ scordij & intybi hortensis, utriusq; manipulus dimidius. radicis tripolij, hanc enim quidã Arabicum turbithum esse putant, p. I. ✝ zinziberis p. I. ℈. radicis apij, petroselini, feniculi p. III. ✝ & I. ℈. pruna numero V I. ex aquæ fon

tanæ

tanæ sextario decoquũtur ad tertias. deinde in huius decocti per linteũ expressi cyathis duobus maceratur decem horis agarici in pastulos redacti p. I. ✝ & ℈. tũ in eodem percolato siliquę Indicę p. VII ✝ diluuntur. Verũ atra bilis purgatur potione, quę habet floris buglossi, cirsij, uiolę, singulorũ p. III ✝. scordij, intybi hortensis, fumiterræ, singulorum manipulũ. ex aquæ fontanæ hemina decoquuntur ad dimidias. si atra bilis ex flaua adusta oritur, in huius decocti colati residuo duodecim horis macerantur myrabolanorũ Indarum contritarum p. IIII. ✝ citrinarũ contritarum p. III. ✝ deinde per linteum exprimuntur, inq; eo decocto diluuntur siliquę Indicę p. III. ✝ eclegmatis Hamechi p. I. ✝ & ℈. medicinæ Persarum delicatæ, quæ τρυφερὰ Græco nomine apud Arabes uocatur, p. II. ✝: sui oritur ex humore melancholico, in eiusdem decocti residuo duodecim horis macerantur myrabolanorum Indarum contritarũ p. VI. ✝. tum in eodem per linteum expresso diluitur eclegmatis Hamechi, medicinæ Persarum delicatæ singulorũ p. I. ✝ & ℈.
sin

ſin oritur ex pituita, in eiuſdẽ decocti reſi duo totidẽ horis macerantur myrabolanorũ Indarũ contritarum p. IIII. ⚹. chebularum contritarum p. III. ⚹ deinde in eodẽ per linteũ expreſſo diluitur eclegmatis Hamechi, & medicinę Perſarũ deli catæ, utriuſq; p. I. ⚹ & ⚹. agarici in paſtil los redacti p. I. ⚹. Poſt hęc ęger quotidie mane duabus horis ante prãdiũ, & pome ridiano totidem ante cœnã bibat potionem aliquam quæ aut humorum putredi nem urinam mouendo uel ſudorem cien do euacuet: quale eſt acetũ ſuccharinum uel mulſum cum aqua, in qua radicis apij portio eſt decocta, permiſtum: aut peſtilenti putredini reſiſtit, aut calorem febrilem reſtinguit, aut utrunq; efficit. qualis eſt potio, quæ ex mali citrei, uel limonũ, uel baccarum oxyacanthæ, ſucco & ſaccharo conſtat, aut roſacea: cum unius autem alicuius de his ſeſcuncia, ſucci mali punici uel aquæ ſtillaticiæ, aut oxalidis, aut roſæ quadrans permiſceatur. uerũ me dicus animum non modo ad morbũ, cui contraria remedia ſunt adhibenda, referre debet, ſed etiam conſiderare res, quæ

reme-

remediorum modum definiũt.cuiusmodi sunt ægri temperies, regio, anni tempus, cœli status, ætas, sexus, ars, consuetudo. post aliquot dies si humor quispiam adhuc in corpore redũdat, rursus est medicamento purgandus: idq; toties faciendum, quoties hoc res postulat. Sed ut reuertar ad tumores cùm simplex inflãmatio fuerit: quid in eius initio faciendũ sit dixi: nunc quid faciendum si mista fuerit dicam. primum autem si pestilens tumor est inflãmatio particeps tumoris albidi, & laxi, curationem non mutat: si uero erysipelatis, medicamenta calefaciẽtia refrigerantibus, temperãda sunt, ut hęc calorem, qui uehementem efficit dolorem restinguant: illa pestilens uenenum attrahant & pus maturent. quales sunt pastilli qui habent sulfuris ignem nõ experti & puri, quod Puteolani uirgineum nominãt, guttæ ammoniaci, croci, singulorũ p. IIII. ✝ folij rutæ p. II. ✝. hæc succo solani excepta in pastillos formantur. qui cùm usus postulat, in passo diluuntur & tumori inunguntur. sin inflammatio particeps est scirri, cum his medicamentis quæ pe-

stilentem putredinem attrahunt mollientia sunt miscenda. quale est emplastrum quod habet radicis althææ p. XXVIII. ✠.radicis maluæ p.XIIII.✠ ceparum p. XXVIII.✠.radices in aqua, cepæ in cinere coquuntur. deinde simul in mortario contunduntur.tũ adduntur fermenti p.XXXV.✠.adipis suillæ p.LV. ✠ postea decocti radicis althææ & maluæ cyathi duo affunduntur. postremo stercoris columbini p.XLII.✠ croci p.III.✠ adijciũtur. Cùm autem inflãmationis qualiscunq; pus maturatum fuerit, quod ex his cognoscitur, dolor pulsans remisit, pus intus in tumore fluctuat, idem eodẽ digitis depresso huc & illuc cedit, tũ scalpello sic late incidẽda est, ut sanguis & sanies & pus exire ualeant: sic prouide, ut neq; neruus, neq; tẽdo, neq; arteria, neq; uena lædatur aut dissecet. sanguinis quidem modica cum sanie uel pure fluxio salutaris est, eius profusio perniciosa. quare supprimendus est. supprimitur uero emplastro quod cõstat ex paribus aloes & thuris portionibus oui albumine exceptis: atque pilis leporinis qui eis immiscentur.

ſcentur. cum ſanguis amplius non erumpit, emplaſtrum auferri & unguentum, quod pro ſanie pus gignit, imponi debet. quale eſt quod habet reſinæ laricinæ tres portiones, uitelli unam, olei roſacei quantum ſatis eſt. cùm pus quod craſſum, quod albidum, quod leue, quod æquale eſt, quod nihil olet, generatum fuerit, tum ulcus purgandum eſt. quod faciunt tincta in melle, cum ſucco apij permiſto, linimenta, ſuperq; ea inijciendum enneapharmacũ emplaſtrum, uel id quod paria pondera reſinæ laricinæ liquidæ & mellis roſacei habet, atque farinæ hordeaceæ quantum ſatis eſt. ubi ulcus purgatum fuerit, rubet, nimium neque ſiccum neque humidum eſt, ſenſu caret. tale, quia plerunq; cauum eſt, impleatur carne. ad hoc proficit tetrapharmacum cum roſa: uel hoc unguentum. reſinæ laricinæ liquidæ, mellis roſacei, utriuſque p. XIIII. ✱. farinæ hordeaceæ, thuris, ſarcocollæ, myrrhæ, ſingulorum p. III. ✱ Quoniam uero ſæpe rubor ex inflammatione natus, uel pallor ex eryſipelate; uel plurima puſtula ex ſacro igne,

ulcus ambit, & curationem impedit: atq; etiam intus in ipſo ulcere nigror ex ſphacelo, iſtis etiam malis prouidere oportet, rubor, pallor, puſtulæ inungantur oleo roſaceo cũ gleba Armenia permiſto: uel eis illinatur hæc miſtura, quæ conſtat ex aqua ſtillatícia nymphee cum eadem gleba decocta, ut bene miſceantur, & per linteum expreſſa, ut eius craſſamentum aufferri poſſit: uel ungantur unguento roſaceo Priſcillianiſtæ. id habet adipem ſuillam nonies aquis calidis, & ad extremum ſemel frigidis lauatam, atque par roſæ rubræ recentis pondus. in mortario permiſcentur, & ſeptem diebus in loco calido reponuntur, ut roſa adipe maceretur. deinde leni igni coquuntur, & per linteum exprimũtur, tum ſi miſtura complet heminam affunduntur ſucci roſacei tres cyathi, olei amygdalini tres ſextarij, & decoquuntur uſq; ad eum finem dum ignis ſuccum & oleum cõſumat. ſed plerunq; ſatius eſt præſens ſcarificationis auxilium, quod malum ſanguinem elicit, experiri, quàm alicuius unguenti. Verùm ſi intus in ipſo ulcere nigricies eſt, quæ

quæ nōdum serpit, imponendum est unguentum quod carnem putrem leuius exedit. qualis est mistura quæ habet unguenti basilici portiones duas, Aegyptiaci unam. sin ea nigricies serpit, imponendum est unguentum quod carnem uehementius erodere possit. est quædam cuiusmodi mistura quæ cōstat ex unguenti Aegyptiaci portionibus duabus, basilici una. si ne hæc quidem euincit carnem putrem, adurenda est, & superponendū recens butyrum, ut crustas à uino resoluat. ulcus nouatum & bene repurgatū ut cętera implēdum: atq; cùm fuerit impletū, ei cicatrix inducenda. At si carbunculus cum modica inflāmatione cōiunctus est, conuenit emplastrū in quo sunt fermenti p. XXI. ✝. adipis gallinaceæ p. XIIII. ✝. facchari puri p. III. ✝ & I. ɣ. croci p. ✝ triens. uitelli duo. olei rosacei paululum. si carbunculus cum inflammatione non est permistus, sed in eius medio natus, ut duo sint diuersi tumores, utriq; peculiare emplastrū est superponēdum: carbunculo quidem, quòd bilis crassa & adusta eius sit effectrix, minus calidum ne ma-

gis aduratur. sed si carbunculus separatim oritur, cutis, quæ eum ambit, non tamen proxime, est ungenda unguento rosaceo Priscillianistæ cum gleba Armenia misto. super ipsum uero sæpius imponendum triticum quod homo sanus & ieiunus dentibus contriuit, & saliua macerauit. sedat enim dolorem, pus maturat, carbunculum serpere non sinit. aut super ipsum imponi debet emplastrum, in quo sunt ficus aridæ p. X X I. ✝: farinæ tritici, feni græci, seminis lini, singulorum p. ✝ ✝ & I. ♉. sinapis p. I I I. ✝ & I. ♉. mellis rosacei & decocti maluacei quantum satis est, aut quod habet pares portiones fermenti, guttæ ammoniaci, resinæ Laricinæ, mellis rosacei. aut quod habet item pares portiones, sed fermenti, adipis gallinaceæ, sacchari puri, farinæ hordeaceę. mellis uero rosacei quãtum satis est. cùm carbunculus maturatus & ruptus fuerit, eo, quo dixi, modo purgandus est, implendus ad cicatricem perducendus. Si uero carbunculus tam malus est, ut maturari non possit, ferro scarificandus est, ut corruptus sanguis exeat. dein aduren-

dus

dus est,non ferro candente, non oleo fer uente,ne animi defectio subsequatur,sed medicamentis erodentibus: cum quibus quæ maturant permiscenda sunt. cuiusmodi est emplastrum in quo sunt ficus aridæ,fermenti utriusque p. x x I. ✱. sinapis p. x. ✱ & I. ᛘ.salis fossilis, aristolochiæ longæ,utriusque p. v I I.✱. tritici hominis saliua macerati p. x I I I I.✱. mellis quantum satis est.eiusdem generis est emplastrum quod habet resinæ Laricinæ,nitri, auripigmenti pares portiones. hoc præterea Iacobi Ritij Venetijs hanc pestem curantis, quod etiam, sicuti scribit Nicolaus Massa Venetus,facit ut malum consistat, & undiqꝫ caro putris à uiua separetur. constat autem ex his. theriacæ Andromachi, theriacæ Mithridatis, saponis sarracenici,singulorum p. I I I. ✱ & I. ᛘ. resinæ Laricinæ, butyri recentis, fermenti,singulorum p. x I I I I.✱.mellis rosacei p. x. ✱ & I. ᛘ. salis fossilis p. v I I.✱.fuliginis p.x v I I.✱ & I. ᛘ. croci p. I I I. ✱ uitelli. I I I I.cùm caro putris à uiua fuerit separata,ulceri butyrum, cũ sacharo permistum,est illinendum, ut mol

liendo & abstergendo crustas à uiua carne diducat. tũ ulcus rursus carne impleatur, & ei circatrix inducatur. At interiores huius primi pestilẽtiæ generis inflammationes quanquam perraro curantur, sed pleruuqꝫ hominem interimũt, tamen de earum etiam curatione, dicã sed paucis, quod non longe sit ab inflammationum non pestilentium curatione diuersa. quæ res in causa est cur ueteres minus multa de pestis curatione scripserunt. cùm æger phrenitidi infestatur, postquã bibit antidotum si uires habet, sanguis è uena brachij, quæ ex humeris nomen inuenit, incisa mittendus: deinde, si res hoc postulat, è recta frontis. si uires sanguinis detractionem per uenas non sustinent, cucurbitulæ, cute prius ferro concisa, imprimantur occipitio & spinæ: tum medicamentum, quod aluum ducit, in rectum intestinum infundatur. sed capitis partem, quæ inflammatione laborat, primo ad cutem tondere oportet: dein exyrhodino tepido irrigare: postremo decocto uerbenæ & chamæmeli fouere: atque rutam ex aceto contritam naribus illinire,

illinire,ut hoc modo humor cerebro nocuus elici poſſit, illo id quod reſiduum eſt per caluariæ ſuturas digeri. At cùm angina ægri fauces occupat, Andromachi theriacam,aqua ſtillaticia roſæ & oxalidis dilutam, quamprimum ſorbere debet,ut uenenum immutet:& eandem uel Mithridatis ex iiſdem aquis gargarizare, ut humorem putridum partim reprimat & in exteriores gutturis partes pellat, partim diſcutiat. mox modicus ſanguis ex eiuſdem lateris brachio mittendus,eaq́ detractio proxima ſequẽte die iteranda:quinetiam, ſi morbus nõ remittit,uenas, quæ ſub lingua ſunt, incidere oportet, ſi uires ſanguinis detractionem per uenas non patiuntur,cucurbitula ceruici, cute antè ſcalpello conciſa, ſæpius eſt admouenda : aluus acriori medicamento, in rectum inteſtinum infuſo, ducenda: ſaccharum optimum in ore uerſandum. At cum iecur inflammatione laborat,ſanguis corruptus quàm primum è dextri brachii uena, quæ ex iecore nomen accepit,mittendus eſt,mox aluus leui medicamento, item in rectum

inteſtinum infuſo, eluenda altera die cu-
curbitulæ parti male affectæ, prius ferro
ſcarificatæ, ſunt admouendę. quod etiam
faciendum tertia. eandem partem poſt-
ea duabus olei maſtichini partibus, una
roſacei fouere conuenit. ſi inflammatio
diſſipari non poteſt, ſed ad ſuppuratio-
nem tendit, dolores augentur. tunc ue-
ro emplaſtrum, quod pus mouet, inij-
cere oportet. quale eſt quod habet floris
chamæmeli, folij althææ, folij maluæ, ſin-
gulorum manipulum. radicis althææ p.
V I I. ✝. radicis maluæ, radicis albi li-
lij, utriuſque p. I I I I. ✝. ſeminis lini, ſe-
minis feni Græci, utriuſque p. I I I. ✝. ca-
ricas numero ſeptem. cum pus matura
tum eſt, dolores minuuntur. mox ut tu-
mor rumpi poſſit, dari debet aqua ſtil-
laticia agrimoniæ, aqua oxalidis tempe-
rata & permiſta cum potione ex ſucco
mali citrei & ſaccharo facta. cibus ſit pti-
ſanæ cremor. qui cùm ex hordeo confi-
citur, apium cum ipſo coquatur. potio
ſit aqua, in qua hordeum eſt decoctum,
miſta cum aceto ſaccharino.

De tumorum curatione ſatis: nunc
abeo

abeo ad ſymptomata. quibus quæ adhibentur medicinæ nec ipſæ ſunt admodum diſſimiles medicinis, quæ ſimilibus ſymptomatis non peſtilentibus adhibentur. capitis quidem dolorem oxyrhodinum mitigat, ut etiam ad eundem in alijs febribus eſt remediū. eum quoq; minuit oleum acerbum. item ſuccus roſæ, uiolæ, lactucæ, uel earundem aqua ſtillaticia cū dimidia aceti parte permiſta. Sed in uigilia, quę tanta eſt, ut ſomnus neque noctu neq; interdiu accedat, quia ęgri uires cōuellit, maturius aliquid auxilij afferendū eſt. ad quam rem, ſi peſtilentes & febriles uapores, qui calefecerunt & exiccarunt cerebrū, ipſam uigiliam cōcitarunt, medicinæ, quæ refrigerando ſomnum alliciūt, efficaces ſunt. qualis ſomnifera uis ineſt lactucę, papaueri, appollinari herbę, mādragoræ, ſolano ſoporifero, dorycnio, nymphææ, earum uerò uarius eſt & multiplex uſus. etenim flos papaueris, apollinaris herbæ, dorycnij, nymphææ, ſimul cum uiola & roſa in ſindone rubra incluſus ſępius ad ęgri nares admouetur, ut odor per eas ad cerebrum ſublatus ſomnū

faciat. ſic etiam halitus eorundem florũ, ex ſtillaticijs aquis lactucæ & nymphææ coctorum, naribus exceptus ſomnum gignit. eundem lactuca comeſa & ſuccus papaueris potus concitant. is ex ſicco ſemine, aqua calida, cùm tunditur, affuſa, exprimitur. bibitur autem ſolus uel cum aliquo iuſculo tepido. eiuſdẽ ſomni cauſa potio medica ex papauere facta bibitur ex aqua ſtillaticia lactucæ, nymphæę, uiolæ. illius eſſe debet ſeſcuncia, harũ ſingularum uncia. folijs præterea tam nymphææ quàm æſtiuæ lactucæ, cuius cauliculus iam lacte repletus eſt, totũ ægri caput tonſis prius capillis contegere oportet, & ne decidant reticuli ſuper ipſa impoſiti cõplexu coercere. ſi hęc ſomno parum cõtulerint, iterũ capillis prius tonſis ſuturam, quę per uerticẽ ad aures tendit, oleo ex nymphæa inungere cõuenit, & ſuper eandem ſuturã inijcere emplaſtrũ, quod habet ſucci lactucæ libram, ſucci nymphæę, ſucci maioris ſedi, ſucci portulacæ, ſingulorũ ſelibram, ſucci roſæ, farinæ hordei utriuſq; quadrantẽ, ſeminis papaueris ſatiui ſextantẽ, herbæ apollinaris
un-

unciam, aceti sescũciam. quoties hoc emplastrum linteo illitum renouatur, renouetur autem sæpius, toties antea oleũ ex nymphæa futurę illinatur. si succi nõ fuerint in promptu, fiat emplastrum in quo sint seminis papaueris albi, seminis papaueris nigri, herbæ apollinaris, lactucæ, radicis mandragoræ, uiolæ, singulorum p. III, ✠. olei uiolacei, olei ex nymphæa, lactis muliebris, singulorum semuncia, oui albumen. frons insuper, tempora, nares ungantur unguẽto è populi gemmis nominato, & oleo ex nymphæa. illius sint duæ portiones, huius una. si ad somnum faciendum satis efficax non fuerit, cum eo succi papaueris Thebaici grana decem sunt permiscenda: uel ijsdem illinatur unguentum quod habet casiæ, croci, succi papaueris Thebaici pares portiones, olei rosacei quantũ satis est. si ægro nimiã metuimus refrigerationẽ, succis & aquis stillaticijs quas bibit, aquã apiastri modicã, oleis oleum anethinũ debemus admiscere. quæ quanquam calefaciunt, tamẽ etiam ipsa somnum alliciunt: apiastrum præterea ad cor admotũ eius uires corroborat.

borat. Sed quoniam ob eoſdem uapores peſtilentes & febriles, uigiliam, ut dixi, non rarò comitatur dementia, cùm ægrum uidemus deſipere & aliena loqui, conuenit brachia & crura perfricare: cucurbitulas dorſo, humeris, natibus imponere: unam aliquã ex his medicis potionibus, quæ peſtilenti putredini aduerſantur, & calorem febrilem reſtinguunt unà cum aquis quæ eaſdem uires habent, ſæpius dare, ut uapores mitigẽt: os crebrius eluere & gargarizare aqua fontana, uel his ſtillaticijs quæ refrigerant, aut humectant, aut utrũq; facere poſſint. cuiuſmodi ſunt aqua nymphææ, oxalidis, intybi ſatiui, cichorij, uiolæ, aqua in qua hordeũ eſt decoctum, aceto modico temperata. quæ etiam calidum guttur refrigerãt: aridum palatum & linguã humectant, atq; ſic ſitim depellunt. cuius ſitis cauſa etiam tales aquæ permiſtæ cum paſtillis è camphora Priſcillianiſtæ, cum ſucco mali punici, cum ſucco limonis, cum omphacio, cum ſucco uiolaceo diutius in ore continentur: ut iuſculum quoq; prunorum, aqua in qua hordeum eſt decoctum, aqua frigi-

frigida.in ore item continentur sacculus muco pomi,uel pyri,uel mali cotonei repletus: sed subinde alius atq; alius ex aqua frigida,in qua repositi sint,extractus & linguæ ingestus. uersantur insuper in ore pruna Vngarica, cerasa acida,frustũ peponis,cucumeris,cucurbitę,foliũ ęstiuæ lactucæ. linguæ uerò & palato illinitur psyllij mucus, qui cõcrescit cum id aqua maceratur.bibuntur etiam eędem aquæ stillaticiæ cum aliqua potione quæ refrigerat: qualis est quæ constat ex saccharo & succo uel mali punici,uel mali citrei, uel limonis, uel oxalidis, uel uiolæ, At linguam aridam,scabram,febris ardore denigratã primo eluere oportet aqua, in qua hordeum est decoctum,cum octaua potionis acidæ, dulci sacchari succo mitigatæ, permista. deinde penicillo detergere.tũ oleo rosaceo, æqua mellis rosacei potione temperato,ungere.Cibi autem fastidio,ex calore febrili orto, necessariæ sunt potiones refrigerantes sæpius cõmemoratæ:ex humore putrido, uomitus.qui etiam nauseæ,& animę defectioni,& sibi ipse prodest.æger uerò assumat

aquam

aquã tepidam uel solam uel cum potione ex aceto & saccharo facta mistã: atque digitis linguæ prope fauces impositis uomitum cõcitet. sin id ægri uires, quas uomitio debilitat, non patiuntur, uel idem tensione præcordiorũ uexatur, in intestinum rectum infundenda sunt ea quæ aluum ducunt: crura perfricanda: cucurbitulæ sine ferro coxis imponendæ: danda medica potio ex acido mali citrei uel punici succo & saccharo facta. nã utraque putridis humorib. resistit, utraque calidos refrigerat. Sed cordis angori succurrunt ea quæ uim ueneni frangũt, & ipsum corroborant: pectoris ardori, quæ febrilem pestilentis humoris calorẽ restinguũt. qualia uerò sint, suprà dictũ est. Aluus uerò, quæ uehementius fluit, usque dũ uires conseruãtur, supprimenda nõ est, ne pestilentes humores retenti grauius periculũ efficiant. at si crebræ deiectiones uires consumũt, ne sint exitio, modicè sistenda est. quod fiet saccharo rosaceo, & succo mali cotonei saccharo condito. Simili modo sanguinis è narib. profusio, qua pestilens febris nõ iudicatur, sed ęgri uires frangũ-
tur,

tur,retinenda est.quod ut fieri possit,cucurbitulæ sine ferro pręcordijs aptentur. ęger uescatᷓ malis cotoneis &pyris:bibat aquã,in qua semina rhois obsoniorũ sint decocta,& candẽs ferri acies restincta.bibat medicã potionẽ ex baccis myrti, uel è rosa & saccharo factã,atq; cũ aqua stillaticia plantaginis,equiseti,portulacę permistã.pastillus etiã ex succino,uel ex terra Lemnia nominatus, una aliqua ex his aquis diluatᷓ,& potui detur. frõti uerò imponatur lana succida,cui illitũ sit medicamentũ quod habet pares portiões hæmatitę,sanguinis draconis,glebę Armenię, oui albumine & aqua rosacea atq; modico aceto exceptas.ex ĳsdẽ sine aceto fiãt errhina, & nari, ex qua profluit sanguis, indantur. Postremo qui ex hac grauissima febri pestilẽte recreati sunt, ne in eandem recidant, his uti debẽt, quibus præcepta data de ualetudine, cùm iste morbus ingruit in homines, tuenda, iubent uti: ab his cauere, à quibus eadem cauere iubent. etenim omnis recidiua febris plerunque grauior est,eiusq; curatio magis periculosa & anceps, quòd uires

priore

priore morbo sint debilitatæ. Hactenus de curatione pestis primi generis: sequitur nunc alterius curatio. ei non opus est antidotis, quòd intemperies aeris diuturna nõ sit, ut aer pestilens extranea putredo, quæ in pulmonẽ ducta subito cordis aut corpus aut humores corrumpat, & homines interimat. sed hoc malum ut sua intẽperie tardius corporis humores putrefacit, ita qui euadunt ex morbo, plerunq; tardius euadunt atq; curantur. ad hanc alteram pestem curandam, ut ad cæteras febres continuas non pestilentes, quinq; sunt significationes: calor scilicet febrilis, interior putredo, halituũ uel uaporum, quos corpus per inuisibilia cutis foramina expirat retentio, uiscerum obstructio, humorũ redundantia. qua de re quamprimũ talis febris ardens est orta, sanguis, si corpus eo abundat, & ætas ac uires sinunt, mitti debet: si non abundat, quisq; humor quo corpus superfluit, medicamento quod eum ducit, purgandus est. quale uerò quodq; sit, suprà dixi. sed cùm uarij humores redundant in corpore, in primis medicina Persarum delicata

danda est: eos enim purgat, & sanguinẽ purum reddit. uerùm quia plerunq; humor sero similis subit, si is est ducendus, prodest medicina quæ habet floris buglossi, uiolæ, rosæ, singulorũ p. III. ⚹. corticis mali citrei, capilli Veneris, singulorũ p. II. ⚹. radicis tripolij p. I. ⚹. zinziberis p. ⚹. trientem. pruna numero decem. ex aquæ fontanæ sextario decoquuntur ad tertias. in huius decocti colati cyathis duobus, macerãtur duodecim horis myrabolani chebulæ emblicę, bellíricæ contritæ, singularum p. III. ⚹. deinde per linteum exprimuntur. tum eodem decocto diluitur medicina quæ bilem flauam uel atram, uel pituitã, simul cum humore sero simili redundantem in corpore, ducit. postremo additur medicæ potionis ex acido mali citrei succo & saccharo factæ cyathus dimidius. Post sanguinis detractionem uel humoris ductionẽ uiscerũ obstructio reseranda est, atq; halituũ uel uaporum retentio relaxanda. libro secundo medicamenta recensui multa quæ utrũq; efficere possunt. sed cùm ea omnia

calida ſint, & propterea febrim augeant, æger ſumat acetũ uel ſaccharinũ, uel mulſum cum aqua ſtillaticia cichorij permiſtum. hæc enim ambo ſuccos craſſos incidunt, lentos detergunt: alterũ prẹterea calorẽ febrilem reſtinguit, alterũ eum nõ auget. Mox humorũ putredo ſanãda eſt. ſanatur uerò cùm humor, qui ſic corruptus & exuſtus eſt ut cõcoqui nõ poſſit, euacuatur: qui adhuc ita ſe habet, ut cõncoqui & ad temperiẽ reduci poſſit, cõcoquitur. euacuatur autẽ corruptus medicamentis, quẹ uel urinã mouent, uel aluum deijciunt, uel uomitũ concitant, uel ſudorem faciunt. ad quas res perficiendas idoneus eſt ptiſanẹ cremor, aqua, in qua prius hordeũ, deinde ſaccharũ eſt coctũ, aqua mulſa. quæ tria corporis etiã alimenta ſunt. acetũ ſaccharinũ, acetũ mulſum, apomeli, aqua, in qua radicis apij portio eſt decocta. quẹ quatuor eiuſdẽ ſunt medicamẽta. ſi aluus his ſumptis nihil excernit, in inteſtinũ rectum infundendum eſt aqua mulſa cum oleo. concoquitur uerò humor, & ad temperiẽ reducitur interioribus

tribus corporis motib. moderatis & perspiratione libera. nam hæc extraneum & non naturalem calorē, qui putredinis effector est, refrigerat: illi superfluos humores, qui eiusdē materia sunt, excernūt, & reliquos corpori necessarios ad corruptionē minus aptos reddunt. potiones aūt, quæ & uiscerum obstructionē, naturales motus impedientē, reserant, & halituum atq; uaporum retētionem, perspirationi obstantem, relaxant, iam cōmemoraui.

Tum uerò medicæ potiones, quæ febrilem calorē refrigerant & siccitatē humectant, quæq; putredini resistunt, dandæ. quales autē sint, satis explicaui: sicut etiam cibos & potiones quas æger assumere debet. Sed symptomata, quæ interdum curationē ad se uocant, sunt sopor uigilans, cibi fastidiū, angor, uox uitiata. cùm uerò sopor uigilans oriatur ex pituita cum bile permista, primo si hæc illam superat, caput ad cutē tonsum duabus oxyrhodini tepidi portionibus, una olei chamæmelini fouere cōuenit: si contra bilem pituita, duabus olei chamæme-

lini, una oxyrhodini: deinde acrius medicamentũ, quod utrũq; humorem ducat, in intestinũ rectum iniicere oportet. tum ruta ex aceto cõtrita, & cum struthio cõminuto mista, naribus est illinẽda: theriaca uerò Mithridatis melle excepta, palato. Sed cibi fastidiũ, ex humore putrido natum, quibus modis curãdum sit, suprà dixi. iisdem uerò angor, quem praui humores gignunt, sanatur. ut autem hi, qui cibũ fastidiunt, uires conseruent, ad eum assumendum sunt compellendi. nam qui comedunt, etiamsi appetitus escis obluctetur, plerunq; ex hoc morbo pestilente euadunt. uerùm quia pituita, quæ in asperam arteriam destillat è capite, uocem uitiat, postquã medicamento purgata fuerit, æger raucedinẽ linctu medicæ potionis, quæ è dulci radice nomẽ inuenit, discutiat. sed in dolore capitis & uigilia cæterisq; symptomatis eadem auxilia, quæ suprà exposui, sunt afferenda. At phreniticis, quòd etiam ipsi laborent ardente febri, eisq; non dissimilia accidant, eadem quæ febrientibus medicamenta sunt adhibenda

hibenda. sed cùm præterea bilis, cui humor sero similis est admistus, cerebro uel eius membranis læsis tumorē fecerit, is, quod ad sanguinis detractionem per uenas & cucurbitulas pertinet, eo modo, quē suprà explicaui curatur: quod ad cætera, eo quo uigilans sopor. uerùm caput tandem etiam decocto uerbenæ & chamæmeli fouere oportet, ut eius reliquias discutiat. Sed oris partes, si pestilentibus aphthis, quibus putredo coniuncta est, infestanē, collui decocto debēt quod habet rhois obsoniorū p. IIII. ✻. balaustiorum p. III. ✻. camphoræ p. I. ✻. aquæ stillaticiæ rosæ selibrā, plantaginis quincuncem, oxalidis trientē, solani quadrantem. decoquātur ad tertias. colatis & per linteū expressis additur potionis, ex acido mali citrei succo & saccharo facta, uncia, & succi spissati è moris & melle & sapa confecti sescuncia: iterū coquuntur & colantur. cùm uerò lingua inflāmata fuerit, æger os eluat prius decocto solani, sedi, rosæ: posterius oleo acerbo cum mastiche cōminuta misto. gingiuarū autē ab-

scessus

ſceſſus ſi in ſe continent humorē calidū, æger eos primo ſæpius eluat aqua roſacea: ſi frigidum, chamæmelina: ſi miſtū, aquis ſtillaticijs, quas modo cōmemoraui, miſtis. deinde crebrius eos eluat oleo maſtichino, tū ſucco rutæ. uerū ſi hæc medicamēta nō diſſipāt abſceſſus, ſed eos ſuppurant, æris ſquamā in puluerē contritā, & aceto exceptam medicus ipſis illinat. Sed tubercula fauciū, quę anginā gignūt eadem ratione, qua ipſa angina, curātur: omiſſa tamē Andromachi theriaca. Hactenus de tumoribus interioribus: nunc ad exteriores accedo. eryſipelata, ſacri ignes, carbūculi, tubercula, cæteriq; tumores, atq; abſceſſus non alio modo, ꝙ quo dixi, ſanādi ſunt. uerū ne putredines, quæ cū tumoribus cōiungi ſolent, neruos & oſſa carne denudent, pares ſandali & glebæ Armeniæ portiones cū oleo roſaceo & aceto miſtæ, partib. ulceri uicinis ſunt illinendæ. ueruntamen earū curationē in libro De putredine, corporis partes corrūpente, planius explicabo. ꝗꝗ aūt iſtiuſmodi etiā tumores ſunt refrigerādi, ta-
men

men medicamenta, quæ multũ reprimũt, eis nõ sunt adhibẽda, ne putridus humor in corpus redeat. Verũ istiusmodi lippitudines postq̃ pituita purgata, & ad scapulas ac dorsum frictionib. atq; cucurbitulis reuulsa fuerit, spongia primo, fenigræci decocto madefacta fouere oportet: deinde feniculi & meliloti decocto. q̃ etiã palpebrę turgidę sunt fouẽdæ. At cũ pustulę, quę istiusmodi febrim pestilentẽ consequi solent, ortę fuerint, quia natura materiã putridam & pestiferã isto modo perfecte absoluteq; nõ expellit, tã eius conatus q̃ putredo residua ægri uires adeò debilitat, ut sanguinis detractionẽ per uenã sustinere nõ possit. atq; cũ eadẽ natura eã materiã pestilẽtẽ partim exturbauit in cutẽ pectoris uel dorsi, uel mẽbrorũ, medico nõ cõuenit eã uena incisa aliò trahere, illiusq; conatũ prohibere. attamẽ si æger fuerit iuuenis robustus, & sanguine intra uenas putrescẽte redũdauerit, initio morbi priusq̃ pustulę appareãt, uenã incidere licet raro cũ morbus increuit. q̃ sanè tẽpore etiã cucurbitulas cute prius ferro

concisa dorso & scapulis imprimere lice
bit: atq; hirudines ad ora uenarũ, quæ in
ano sunt, admouere. initio etiam morbi
cõuenit humorẽ: quo corpus superfluit,
medicamẽto purgare, postea nõ conue-
nit. sed cũ primum pustulæ apparuerint, si
propter materiæ crassitudinẽ difficulter
erũpunt, brachia & crura aliæq; corporis
partes quotidie fricent̃, eaq; fricatiõe as-
sidua eliciantur: imponãtur cucurbitulæ:
detur acetũ saccharinũ cum aqua, in qua
prius hordeũ, deinde saccharũ est coctũ:
uel acetũ mulsum cum aqua mulsa: uel u-
trunq; cũ aqua, in qua radicis apij portio
est decocta: uel deniq; si res hoc postulat,
potio quæ habet hordei, seminis apij, u-
triusq; p. VII. ✠. lentiũ p. XIIII. ✠. ficuũ
siccarũ numero quinq;. hæc omnia in a-
quæ stillaticiæ intybi satiui, oxalidis, feni
culi, apij, singularũ libra decoquantur ad
tertias: deinde colent̃, & per linteũ expri
mant̃, atq; ad decoctũ addant̃ potiõis ex
acido mali citrei succo & saccharo confe
ctę cyathi tres. potione sumpta æger cor
pus sub linteo, cui stragulũ sit iniectũ, cõ-
tinere

tinere debet, eodemq; brachia & manus, crura & pedes cõtegere. acriter præterea intueri uestem uel pannum rubrum. eius enim aspectu materia pestilens in cutem elici potest. At alui morbis, hoc est intestinorum leuitate, uel eorundem exulceratione laborãtes, difficulter curantur, quod plerunq; medicamẽtis purgãtibus propter uẽtriculi putredine corrupti, imbecillitatem offendantur, & ijsdem eorũ intestina magis exulcerentur, cùm tamen sine ipsis facile curari non possint. nam etiamsi multum humorem biliosum uel sero similem excernant, tamen multus, ut dixi, restat in corpore, & quidem putridus: quod satis indicant reliquarum corporis partium dolores qui non remittunt. itaq; cum humor iste ducendus sit, & si temere ducendus non est, aluus sistenda, res medico ancipitem medendi curam affert. sed siue hoc siue illud agat, medicamẽtis cuiusq; morbi proprijs admisceat ea quæ putredini resistunt. qualis est, ut sæpe dixi, medica potio ex acido mali citrei succo & saccharo facta. ta-

lem autem inteſtinorũ leuitatem, ſi eam pituita craſſa & putrida, in uentriculi tergus infarta gignit, acetum mulſum uel acetum ſaccharinum cum potione ex acido mali citrei ſucco & ſaccharo facta dare conuenit, ut eam extenuet. deinde, ſi ægri uires patiuntur, ipſam hiera picra purgare: qua etiam purgatur bilis, quam idem uentriculi tergus combibit. tum, ſi pituita purgata eſt, extrinſecus uentriculo illinire oportet oleum maſtichinum: ſi bilis, roſaceum. At cum æger exulceratione inteſtinorum infeſtatur, ſi ea fuerit in ieiuno uel in tenuiore inteſtino, medica potio quę glutinet dãda eſt: ſin in craſſiore, medicamentum, quod idem facere poſſit, tepidum ex inferioribus partibus infundendum. potio ſit è roſa, uel bacca myrti, uel malo cotoneo & ſaccharo facta, & permiſta cũ decocto, quod habet roſæ, folij plantaginis, folij ſymphyti, ſingulorum manipulum. radicis ſymphyti, radicis uerbaſci, radicis rubi, ſingularum pondere III. ✶. baccæ myrti, rhois obſoniorum, ſeminis plantaginis, ſeminis

ſymphyti,

ſymphyti,ſingulorum p.11. ✠.balauſtiorum, mali corij, corticis thuris, ſingulorum p.1.✠.ex aquæ, in qua candens ferri acies eſt reſtincta, tribus heminis decoquuntur ad tertias. huius autem decocti duę partes una alicuius potionis ſuprà dictæ temperãtur.uerum æger prius quàm ſumat hanc miſturam, bibat aquam in qua hordeum eſt decoctum, cum melle roſaceo miſtam, ut ulcus abſtergat. eadem de cauſa, anteaquam medicamentum, quod glutinat, per inteſtinum rectum in craſſum infundatur,aquę,in qua hordeum eſt decoctum,libram, & mellis roſacei quadrantem infundere oportet. medicamentum uerò habeat decocti ſuprà deſcripti libram, olei myrtini ſextantem, olei roſacei unciam, ſanguinis draconis,terræ Lemnię,glebæ Armeniæ,ſingulorum pondere ✠.trientem. ſed quia interdum ſummus ulceris dolor, quem acris humor commouet, uires conuellit,is rationem curationis ad ſe uocat. infundenda igitur ſunt ea, quæ acrem doloris morſum mitigare queunt.quod genus

nus sunt adeps hircinus, anserinus, gallinaceus, medulla ceruina, tragi succus, amylum, ceratum rosaceum, oleum rosaceum. album ex ouis crudum, tragacantha, gummi. ea uero diluantur in iure nō salito capitis aut intestini ueruecis, uel arietis, uel ouis, uel agni, uel capri, uel hirci, uel capræ, uel hœdi. itaque in istiusmodi medicamento sit iuris ueruecis dodrans, adipis hircini quadrans, cerati rosacei sextans. At eadem medicamenta, ex inferiore parte indita, intestini recti ulcus, quæ crassi uel tenuis uel ieiuni sanāt. sed quoties æger desidit, toties oportet anum subluere aqua calida, in qua uerbenæ sunt decoctæ. debet etiam quandiu potest, quiescere. hæc enim ipsa mora ad ulcus sanandum est accommodata. cibi sint qui leniter aluum astringunt. cuiusmodi sunt oryza, pyra, mala cotonea, sorba torminalia, baccæ myrti. quæ omnia coquantur in aqua pluuia, uel, si ea in promptu non fuerit, in fontana, in qua candens ferri acies est restincta. potio sit eadem aqua cum succo mali cotonei mista, uel

ſta,uel cum uino ex myrti baccis expreſſo: aut aqua, in qua malum cotoneum, uel arida ſorba,uel myrti baccæ,uel mora rubi decocta ſint. ueruntamen ſi peſtilentes humores inteſtina non exulcerarunt,fluor uentris temere tenendus non eſt,ne hi ipſi,qui utiliter effunduntur,medicamento,cibo, potione retenti uiſcera lædant, & hominem interimant.

Quoniam uero interdum, cum aluus uel iſto modo uel ſua ſponte ſupprimitur, dolor inteſtini plenioris aut tenuioris, quem uocant uoluulum, conſequitur, locum dolentem oleo, in quo anethum & cuminum ſint decocta,ſæpius fouere oportet:atque anethi decoctum potui dare.quinetiam ſi dolor eſt in pleniore inteſtino,in rectum infundere:ſi in tenuiore, ſorbere maluæ decoctum cum oleo anethino miſtum. hæc enim ſtercora molliunt, & dolorem ſedant. Verum qualis ſit peſtilens tabes ex his, quæ dixi, perſpicuum eſt. & ſi uero hac correpti perraro ſanitati reſtituuntur , tamen eis eſt adhibenda curatio . atque primo

humor,

humor, qui multus è capite destillat, medicamento bene purgandus. id tale esse debet quale humorem sero similem ducit. deinde potio danda quæ & ulcus purgat, & facit ut ægrotus facile purulenta, si quæ in illius pectore fuerint, extussiat. qualis est acetum saccharinum & è dulci radice: cum quibus, si febrit, miscere cõuenit potionem aliquam ex succo uel oxalidis uel mali citrei & saccharo factam. cibus uero sit sorbitio ptisanæ cum saccharo permistæ. tum uorãdum illi saccharum rosaceum uetus. id enim nõ modo ulcus purgat, sed etiam glutinat.

Restat ut de curatione pestis tertij generis dicam. ad quam curandam, quod oriatur ex his cibis & potionibus, in quibus ueneni uis aliqua inest, etiã sex sunt significationes: calor uidelicet febrilis, interior putredo, uaporum retentio, uiscerum obstructio, humorum redundantia, cibus uirulentus aut potio corrupta. ægrotus autem, qui pessimis esculentis, uel corruptis poculentis assumptis hac pestilẽte febri laborare cœpit, primo de-

uoret,

uoret, aut oxalidis aqua dilutam bibat antidotum, quæ uim ueneni debilitare & mutare poteſt. qualis eſt Andromachi theriaca, Mithridatis theriaca, eclegma ex euforbio, ſmaragdus. deinde ſi uenenum comeſum uel potum uires non abſtulit, aut uenam incidat, idq́ agat cùm ſanguis in corpore redundat: aut aluum, cum humor aliquis, medicamento ducat. cum quo quidam ex Arabicis ſcriptoribus permiſcet ſtercus colũbinum, quod putredinem, ut ipſe ait, purget. tum putridus & peſtilens humor, ſi homines oculis priuat & tuſſi conquaſſatos ocyus interimit, acrioribus medicamentis in inteſtina infuſis, & cucurbitulis primo ſcapulis, atque dorſo impoſitis, mox natibus, cute ſemper ferro prius inciſa, reuellendus eſt: facies frigida ſæpius eſt diligenter lauanda: oculi fouendi crebrius aqua, in qua roſa eſt decocta, uel ſimul cum ea fructus rhois obſoniorum, uel flos acidi mali punici, uel mali corium: hac eadem aqua, ne tuberculum in faucibus oriatur: frequentius gargarizan-

dum

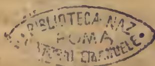
tum postea boni succi & cibis uescatur, & potiones assumat. quorum utrunque ni tunc habeat in promptu, nulla antidotus ipsi postea poterit esse salutaris. quod uero ad cæteras significationes, symptomata, tumores pertinet, eadem, quæ de primi & secundi pestilentiæ generis curatione præcepi, facere conuenit. ulcera quoq; phagedænica, ex crassis humoribus orta, quæ carnem cuti subiectam simul cum ea depascũt, eodem modo, quo alia mala ulcera sanare oportet: atque etiam confluxionem humoris, si nobis id interior putredo uirulenta permittit, prius inhibere. sed ulcera quæ speciem gerunt inflammationis, aut erysipelatis aut sacri ignis, aut impetiginis, aut scabiei, aut lepræ, curanda sunt unguento, in quo sunt olei rosacei pondere VII. ✝ resinæ Laricinæ pondere XIIII. ✝ succi mali arantij pondere IIII. ✝. sulfuris puri & ignem non experti pondere III. ✝. lithargyri pondere II. ✝. molibdænæ p. I. ✝. ceræ quantum satis est, si ulcera hoc unguento delibuta sanitati restituta non fuerint,

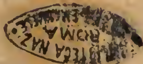
fuerint, unguenta & emplaſtra, quæ ſupra commemoraui, ſunt adhibenda.

His ſane modis trium peſtilentiæ generum febres, morbiq; cum eis coniuncti, & ſymptomata, quibus aut remedijs aut alleuamentis eſt ſubueniendum, curari debent. ſed quomodo ea, quæ Græci & Latini & Arabes de peſte ſcripſerunt, intelligenda ſunt, aliàs explicabo.

FINIS.

I Geor-

GEORGIVS AGRI-
cola Lectori.

Latinos ſcriptores, lector candide, ſecutus Romanis ponderibus & menſuris utor. ſi tibi Græca, quæ nunc in uſu medico ſunt, magis placent, in locum ſeptem denariorũ drachmas octo reponas. nam ille hac grauior eſt ſeptima parte. Vt autem drachma diuiditur in ſex obolos, uel totidem dimidia ſcripula, ſic denarius in ſex ſextãtes: atq; ſicuti denarij ſexta pars eſt ſextans, ita quarta quadrans, tertia triens, dimidia uictoriatus. cuius nota eſt V. denarij uero ✠. uerũtamen Cornelius Celſus in uictoriati locũ ſemis ſubſtituit. ſed quatuor ſextantes efficiunt beſſem: quinq; dextantem. At ſextarius Romanus capit uncias uiginti menſurales, hemina decem, cyathus plus quàm ſeſcunciam, ut in libris, De menſuris & ponderibus expoſui.

INDEX EORVM, QVAE IN HOC De peste opusculo continentur, locupletissimus.

Cha-

Exem-

Pestis

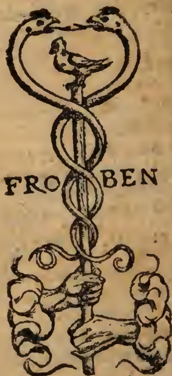
Pluuius

FINIS.

Erratorum castigatio.

Pagina 37.linea 1.lege per arterias. p.59. corrige numerum. p.60.11.κωλυσαμγνας. 90.20.quæ ad eos ipsos. 93.7.statim. 96.16.formicantem. 112.25. mouent. 149.19.facta. Si quæ alia offendes,leuicula sunt.

BASILEAE PER HIER. FROBENIVM, ET NIC. EPISCOPIVM, ANNO M. D. LIIII.

FRO
BEN

